

DOI
УДК 930.25(477-25)

Оксана ЮРКОВА

Кандидатка історичних наук, провідна наукова співробітниця відділу історії України 20–30-х рр. XX ст. Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

oyurkova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1962-6161>

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ КИЄВА І ПРАВОБЕРЕЖЖЯ ВУАН МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

**(частина 1: Протоколи засідань Комісії
за 1924–1925 рр.)**

Анотація

Метою дослідження є повнотекстова археографічна публікація першої частини діловодної документації (протоколів засідань за 1924–1925 рр.) Комісії Києва і Правобережжя ВУАН (1924–1934). Дана установа була створена академіком М. Грушевським у складі Історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук як одна із чотирьох комісій Асоціації історичного районузнавства України. Її завданням було розгортання систематичних топографічних, археологічних, соціально-економічних, культурних та мистецтвознавчих киевознавчих досліджень. У протоколах, що збереглися в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, відображено процеси формування наукового киевознавчого осередку, його дослідницьку, консультативну та видавничу діяльність. Методологічною основою студії є усталені в Україні правила археографічної публікації, що обумовлюють наявність заголовків документів та археографічних легенд із зазначенням місця збереження й особливостей документів. Публікація супроводжується передмовою, археографічними коментарями та коментарями довідкового, в тому числі біографічного та бібліографічного характеру (останнім приділена особлива увага). Наукова новизна полягає

у введенні до наукового обігу першої частини корпусу діловодної документації Комісії Києва і Правобережжя ВУАН. Протоколи Комісії раніше ніколи комплексно не публікувались, хоча певні документи дослідниками використовувались. Висновки. Діловодний архів Комісії Києва і Правобережжя ВУАН, що досить непогано зберігся, має значний джерелознавчий потенціал. Опубліковані протоколи засідань Комісії з достатньою повнотою відтворюють наукову та науково-організаційну діяльність установи у 1924–1925 рр. та дозволяють більш повно висвітлювати історію ВУАН. Важливими вони є також для історіографічних, біографічних, антропологічних, урбаністичних та киевознавчих студій, а також для розуміння взаємовідносини радянської влади та вчених.

Ключові слова: Всеукраїнська академія наук, Комісія Києва і Правобережжя, Михайло Грушевський, регіональна історія, документи, 1920-ті рр.

Комісія Києва і Правобережжя була однією із чотирьох комісій порайонного дослідження історії України, створених за ініціативи акад. Михайла Грушевського у складі Історичної секції Першого (Історично-філологічного) відділу Всеукраїнської академії наук (ВУАН) у 1924–1925 рр. За задумом М. Грушевського, ці комісії — Києва і Правобережжя, Лівобережної України і Слобідщини, Полудневої України та Західної України (перші три постали у 1924 р., остання — у 1925-му; у сукупності М. Грушевський означав їх як Асоціацію історичного районознавства України) — мали зосередитись на дослідженні українських земель як у горизонтальному (територіальному), так і вертикальному (хронологічному) розрізах для «всебічного обслідування історії української землі в цілості»¹⁾. Попри недовгий час їх існування (Комісія Лівобережної України і Слобідщини та Комісія Полудневої України припинили роботу у 1929 р., у 1930 р. були офіційно ліквідовані; Комісія Києва і Правобережжя та Комісія Західної України припинили роботу у 1933 р., ліквідовані у лютому 1934 р.), названі академічні установи при мінімальних штатних посадах та вкрай обмеженому фінансуванні змогли об'єднати навколо себе значні наукові сили та проводити досить інтенсивну науково-дослідну

---

¹⁾Грушевський М. [Передмова] // Чернигів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали / Під ред. акад. М. Грушевського. Київ: Державне видавництво України. 1928. С.V–VI.

діяльність, підготувавши кілька районних збірників та монографічних видань. Організаційно кожна із комісій мала керівничого та секретаря, головою всіх цих комісій був акад. М. Грушевський. Найдовше — майже 9 років — вдалось пропрацювати Комісії Києва і Правобережжя.

Комісія офіційно була заснована як «Комісія Старого Києва». Вже за кілька місяців у складеному на початку 1925 р. звідомленні М. Грушевський називав її «Комісією Києва й Правобережжя», хоча у документах 1924–1925 рр. зміна назви не зафіксована. Надалі вчений також не притримувався якоїсь одної назви, називаючи установу «Комісією Києва та Правобічної України», «Комісією історії Києва й Правобережжя» або просто «Комісією Правобережної України». У лютому 1926 р. з Комісії виділили «підкомісію Старого Києва», тож надалі у документах та літературі зустрічаємо ще такі назви: «Комісія Києва та Правобережжя із підкомісією Старого Києва», «Комісія районного дослідження Києва і Правобережної України з підкомісією Старого Києва», «Комісія історії Києва і Правобережної України з підкомісією Старого Києва», «київсько-правобічна комісія» чи навіть «Академічна комісія історії Києва». Мали місце подібні відмінності і у назвах інших порайонних комісій. У даній публікації на означення цієї Комісії вживатимемо найбільш поширену в історіографії назву — Комісія Києва і Правобережжя.

Про поточну діяльність Комісії у 1920-х рр. наукова громадськість мала можливість скласти уявлення із досить детальних звідомлень, які щорічно друкував М. Грушевський у часопису «Україна»²⁾, та із його передмов до тих порайонних збірників, що встигли побачили світ³⁾. Коротка інформація про робо-

---

²⁾[Грушевський М.] Комісії порайонного розроблення історії України // Україна. 1925. № 1 – 2. С. 224 – 226; [Його ж.] Комісії порайонного розроблення історії України // Україна. 1926. № 1. С.166, 167 – 168; [Його ж.] Історичні установи Української академії наук — Комісії порайонного розроблення історії України // Україна. 1927. № 5. С.174 – 177; [Його ж.] Порайонні історичні комісії Укр[аїнської] академії наук в 1927/8 році // Україна. 1928. № 5. С.176 – 178, 181; [Його ж.] Історичні установи Всеукраїнської академії наук в р. 1928/9 // Україна. 1929. Вересень. С.165 – 167.

³⁾[Грушевський М.] [Передмова] // Київ та його околиця в історії і пам'ятках. Київ: Державне видавництво України, 1926. С.VIII – X; [Грушевський М.]

ту Комісії містилась також у щорічних Звідомленнях ВУАН. У 1933 р. праця Комісії була вкрай негативно оцінена в офіційному Звіті Історичного циклу Академії наук, де відзначалось, що співробітники Комісії Києва і Правобережжя виявились «контрреволюціонерами-фашистами»⁴). Не дивно, що діяльність установи була згорнута, а її наукові працівники звільнені з Академії.

Потім в Україні десятиліттями саме існування Комісії Києва і Правобережжя, як, зрештою, й інших Історичних установ М. Грушевського, замовчували. Принагідно згадували про Комісію лише за кордоном: у середині 1950-х Наталія Полонська-Василенко приділила їй відповідну увагу у нарисі історії Української академії наук⁵); у грушевськознавчих студіях про Комісію Києва і Правобережжя як одну із Історичних установ М. Грушевського у ВУАН писав Любомир Винар⁶).

Чи не першою публікацією в радянській Україні, де Комісія побіжно згадувалась, став бібліографічний показчик академічних видань, упорядкований до 50-річчя Академії наук УРСР співробітниками Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (ЦНБ АН УРСР, нині Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, НБУВ). У цьому виданні 1969 р. був наведений аналітичний бібліографічний опис двох тематичних збірників Комісії Києва і Правобережжя і — що показово —

[Передмова] // Чернигів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. С. V – VI; *Грушевський М., Щітківський І., Шамрай С.* Слово від Комісії // Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва. Збірник перший. Київ, 1930. С. I – II.

⁴Звіт про роботу Історичного циклу за 1933 рік // Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. Київ: НБУВ, 1998. С. 310–311.

⁵Полонська-Василенко Н. Українська академія наук (нарис історії). Частина I (1918 – 1930). Мюнхен, 1955. С. 83, 100.

⁶Див.: *Винар Л.* Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (У 50-ліття смерті: 1934–1984 рр.). [Нью-Йорк]: Сучасність, 1985. С. 64–65; *Його ж.* Михайло Грушевський: Історик і будівничий нації: У 130-ліття з дня народження Михайла Грушевського. 1866–1996. Нью-Йорк, Київ, Торонто: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. С. 52, 72, 82, 150 (у даному виданні зібрані статті Л. Винара, написані ним у 1960–1980-х рр.) та ін.

вказано раніше майже повністю табуйоване ім'я їхнього редактора — М. Грушевського⁷).

За кілька років Комісія була згадана співробітницею Інституту історії АН УРСР Наїною Комаренко у монографії про інституційний розвиток української радянської історичної науки міжвоєнної доби. Зрозуміло, що інформація була подана надзвичайно узагальнено. Хоча імена науковців взагалі названі не були, у примітках були наведені короткі бібліографічні описи обох тематичних збірників Комісії⁸).

Першою публікацією, присвяченою спеціально Комісії Києва і Правобережжя, стала опублікована у 1984 р. джерелознавча стаття Олени Апанович. Дослідниці, яка довгий час як старший науковий співробітник відділу рукописів ЦНБ АН УРСР⁹) упорядковувала і описувала архівний фонд Академії наук (нині він добре відомий дослідникам як фонд X Інституту рукопису НБУВ), вдалось представити систематизовану інформацію про архів Комісії, що перебував у складі даного архівного фонду. Спираючись на документи і покликаючись на них (у статті наводились архівні шифри), О. Апанович також проаналізувала основні напрямки діяльності інституції у 1924–1933 рр. та назвала кількох співробітників Комісії; ім'я М. Грушевського із зрозумілих ідеологічних причин тоді жодного разу не пролунало¹⁰).

Ситуація докорінно змінилась на зламі 1980-х і 1990-х рр. Повернення імені М. Грушевського до української історіографії незалежної України та відкриття архівів дали поштовх різноп-

---

⁷Див. аналітичний опис видань «Київ та його околиця в історії і пам'ятках» (Київ, 1926) та «Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва. Збірник перший (Київ, 1931) у кн.: Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Суспільні науки: Бібліографічний покажчик. Київ, Наукова думка, 1969. С. 22, 39.

⁸Комаренко Н. В. Установи історичної науки в Українській РСР (1917–1937 рр.). Київ: Наукова думка, 1973. С.82, 89.

⁹Степченко О. П., Бодак О. П., Щерба Л. С. Архів українського історика Олени Апанович в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : біографічне дослідження : науковий каталог. Київ: НБУВ, 2019. С.15.

¹⁰Апанович Е. М. Комиссия истории Киева Академии наук УССР // Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР: Сборник научных трудов. Киев: Наукова думка, 1984. С.161–174.

лановим грушевськознавчим дослідженням, зокрема тим, що стосувались академічної та науково-організаційної діяльності вченого в радянській Україні. Різні аспекти роботи Комісії Києва і Правобережжя як однієї із установ Асоціації історичного районознавства України, створеної М. Грушевським, дослідники висвітлювали у студіях, присвячених визначному історику та його праці в Академії¹¹). Неодноразово згадували про Комісію і при реконструкції біографій співробітників Комісії, зокрема її керівників Володимира Щербини та Сергія Шамрая¹²). Науково-організаційну роботу Комісії у справі створення Музею історії Києва вивчала Лариса Федорова. Вона ж почала публікацію її окремих документів¹³). Завдяки Л. Федоровій інформація про інституцію була додана до енциклопедичного «Зводу пам'яток історії та культури України» до статті про особняк по вул. Володимирській, 35, де Комісія разом з іншими Історичними установами ВУАН працювала у 1928–1933 рр.¹⁴). Основні

¹¹Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924–1934). Київ, 1993. С. 37–39; Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і Academia. Ідея, змагання, діяльність. Київ, 1993. С. 65, 125, 182–186; Шаповал Ю. І., Верба І. В. Михайло Грушевський. Київ: Альтернативи, 2005; Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. Київ: «Либідь», 2017 та ін.

¹²Панькова С. Сергій Шамрай: вибір шляху (Штрихи до біографії небожа і учня Михайла Грушевського) // Український історик. 2002. № 1–4. С. 326–329; Її ж. «... назвали Сергієм на честь Дідуся» (Сергій Вікторович Шамрай) // Кучеренко М., Панькова С., Шевчук Г. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського). Київ: «Кий», 2006. С. 207–236; Тороповська Т. М. Громадська, культурно-просвітницька і наукова діяльність Володимира Щербини (1850–1936): Дис. ... канд. істор. наук. Київ, 2004 та ін.

¹³Федорова Л. Д. З історії створення Музею Києва (1837–1936) // Український історичний журнал. 1991. №12. С. 134 – 140; Її ж. Михайло Грушевський і Музей Києва // Український історик. 1994. № 1 – 4. С. 110 – 116; Її ж. Становлення й розвиток містознавчого музейництва в Україні в ХІХ – перших десятиліттях ХХ ст. // Український історичний журнал. 2006. №1. С. 72 – 83; Її ж. Діяльність Київського художньо-промислового і наукового музею та Історичної секції ВУАН зі створення Музею Києва // Праці Центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип.19. С. 116 – 129 та ін.

¹⁴Федорова Л., Ясієвич В. Особняк Беретті О. В. 1848, в якому містилися заклади Історичної секції ВУАН, працювали Грушевський М. С. та інші вчені // Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енцикл. вид. Кн. 1, ч. 1: А–Л / Відп. ред. П. Тронько. Київ: Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. С. 275 – 276.

напрямки роботи Комісії Києва і Правобережжя були освітлені Тетяною Папакіною під час докладного (із наведенням архівних шифрів, за схемою, запропонованою О. Апанович) опису документів Комісії, що збереглися в Інституті рукопису НБУВ¹⁵). Неодноразово про інституцію йшлося у дослідженнях із регіоналістики, в історико-географічних та історико-краєзнавчих працях¹⁶). Про Комісію Києва і Правобережжя з'явилися згадки в узагальнюючих роботах з історії Академії наук¹⁷), у збірниках документів та матеріалів були оприлюднені окремі джерела, що розкривали певні сторони діяльності цієї установи¹⁸). Втім, монографічного дослідження про роботу Комісії Києва і Правобережжя досі немає.

Попри видання кількох документів, масив діловодного архіву Комісії, що досить непогано зберігся, також залишається

---

¹⁵Папакіна Т. П. Діяльність комісій порайонного дослідження історії України ВУАН (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Рукописна та книжкова спадщина України: археографічне дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. Київ, 2000. Вип.5. С. 92–106; *Її ж.* Документи Інституту рукопису НБУВ як джерело до вивчення діяльності комісії дослідження історії Києва і Правобережжя при ВУАН (1924 – 1932) // Архівознавство, археографія, джерелознавство: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип.3: Джерелознавчі дисципліни. Київ, 2001. С. 334–346.

¹⁶Верменич Я. В. Асоціація історичного районознавства: наукові здобутки і доля спадщини // Краєзнавство. Київ, 2000. — № 1. — С. 31–38; *Її ж.* Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. — Київ, 2003; Пиріг Р. Організація академіком М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень // Студії з архівної справи та документознавства. Т.9. К., 2003. С. 52–56; Гуржій О. І., Парахіна М. Б. Етнологічні осередки України в 20-х на початку 30-х років ХХ ст. Нарис діяльності. Київ, 2004; *Вербиленко Г.* Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН: створення, функції, архів // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Київ, 2007. Вип. 17. С. 49–63; *Її ж.* Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН: створення, функції, архів // Український історичний журнал. 2008. №6. С. 46–57; *Її ж.* Історико-географічні дослідження в історично-філологічному відділі ВУАН у 20–30-х роках ХХ ст. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014 та ін.

¹⁷Див., приміром: *Кульчицький С. В., Павленко Ю. В., Руда С. П., Храмов Ю. О.* Історія Національної академії наук України. 1918 – 1998. Київ: Фенікс, 2000 та ін.

¹⁸Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. Київ: НБУВ, 1998; Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. Київ: НБУВ, 1998 та ін.

неопублікованим. Між тим інституційні протоколи засідань та виробничих нарад, тематичні та видавничі плани, кошториси, листування, звіти, списки співробітників тощо мають значний джерелознавчий потенціал і для найповнішого висвітлення історії Всеукраїнської академії наук, і для історіографічних, біографічних, антропологічних, урбаністичних та киевознавчих студій, і для опрацювання теми взаємовідносин радянської влади та вчених. Саме тому виникла ідея удоступнити впорядкований (а не розпорошений по окремим одиницям зберігання фонду ВУАН) та систематизований архів Комісії. Комплексну публікацію документів та матеріалів Комісії вирішено було розпочати із протоколів засідань, що збереглись. Завдяки їм можна з достатньою повнотою відтворити наукову та науково-організаційну роботу Комісії Києва і Правобережжя. Зважаючи на значний обсяг документів, протоколи засідань друкуватимуться кількома частинами. У першій з них оприлюднюються протоколи за 1924–1925 рр., тобто за два перші роки існування Комісії.

* * *

Вперше офіційне обґрунтування необхідності створення Комісії Києва і Правобережжя М. Грушевський виклав у доповідній записці до Історично-філологічного відділу та Спільного зібрання ВУАН 14 липня 1924 р. Розгортаючи організаційний план розбудови історичних академічних структур та формулюючи дослідні та видавничі завдання, М. Грушевський наголосив, що разом з іншими установами при Історичній секції має постати Комісія Старого Києва «для систематичного дослідження його топографії, археології, пам'яток мистецтва, соціально-економічної та культурної історії»¹⁹⁾. Для того, аби Комісія почала працювати, вчений просив передбачити в академічному кошторисі на 1924/25 р. посади керівника комісії

---

¹⁹⁾Доповідна записка акад. М. С. Грушевського Історично-філологічному відділу та Спільному зібранню ВУАН про необхідність розширення і збільшення штатів Історичних установ від 14 липня 1924 р. // Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали... С. 45.

та двох штатних співробітників (одного з 1 жовтня, другого – з 1 січня).

Комісія поставала не на пустому місці. Попередні наради, проведені М. Грушевським у травні та червні із київськими істориками, археологами, архітекторами та просто «любителями старини», засвідчили наявність як необхідних для її роботи наукових сил, так і відповідний творчий заділ. Обговорювались питання систематичного дослідження історії та археології Києва, зокрема, йшлося про вивчення історичної топографії міста, реєстрацію пам'яток історії та культури, дослідження київського некрополя, опрацювання архівних джерел тощо. Були зібрані деякі матеріали для видання запланованого М. Грушевським збірника «Старий Київ та його околиці». Щобільше, вчений під час особистої зустрічі із Григорієм Гриньком — тоді головою Київського губернського виконавчого комітету та головою Київської міської ради — навіть отримав формальну згоду про фінансування цього видання²⁰.

Плани М. Грушевського Академія схвалила. 21 липня 1924 р. Спільне зібрання затвердило у складі Історичної секції три перші порайонні комісії — Комісію Старого Києва, Комісію Старого Чернігова та Комісію історії Запоріжжя. Що ж до забезпечення Комісій штатними посадами, то було ухвалено звернутись до Народного комісаріату освіти УСРР (НКО УСРР), у компетенції якого знаходилось питання фінансування ВУАН, із відповідним проханням²¹.

Не чекаючи на рішення урядовців, на бюро Історичної секції 3 серпня 1924 р. були призначені керівники новостворених комісій. Керівничим Комісії Старого Києва став історик, відомий києвознавець Володимир Щербина, секретарем Комісії бюро затвердило випускника Київського вищого інституту народної освіти, аспіранта щойно заснованої тим же М. Грушевським академічної Науково-дослідної кафедри історії України Сильвестра Глушка. Вже 1 вересня 1924 р. Комісія Старого Києва зібралась на своє перше офіційне засідання. Те, що Науко-

²⁰Там само.

²¹Протокол № 196 Спільного зібрання ВУАН від 21 липня 1924 р.: [Реста] // Там само. С.558.

вий комітет Головного управління професійної освіти України НКО УСРР за два тижня перед тим визнав її створення недоцільним, не зупинило науковців. Зі свого боку, Академія їх підтримала, ухваливши 29 вересня 1924 р. на черговому Спільному зібранні рішення про організацію кількох комісій, в тому числі й Комісії Старого Києва «на загальних підставах коштом Академії»²²).

У першому (здвоєному) числі редагованого акад. М. Грушевським часописі «Україна» за 1925 рік з'явилося і перше звіт повідомлення про діяльність цієї Комісії²³). Оскільки на титульному аркуші часопису було вказано, що книга завершена 1 лютого, то можна твердити, що звіт був складений не пізніше кінця січня 1925 р. І хоча автор хронікальної замітки «Комісії порайонного розроблення історії України» зазначений не був, стиль викладу однозначно вказував на самого редактора «України».

В даному опублікованому звідомленні М. Грушевський, як і у попередніх своїх поданнях до Спільного зібрання ВУАН та НКО УСРР, наголошував на необхідності «оживлення дослідів над історією України», а відтак — на проведенні систематичного та планового «розроблення економічної, культурної і політичної історії України» та звітував про перші результати роботи створених для цього трьох порайонних комісій – 1) Києва і Правобережжя, 2) Лівобережжя та Слобідщини і 3) Полудневої України.

За словами Грушевського, Комісія Києва і Правобережжя почала свої заняття «першою, уже з початком весни» (тобто йшлося про весну 1924 р.) та працювала «найбільш енергійно». Вчений пояснював це багатством наукового матеріалу, великою кількістю науковців, які брали участь у роботі Комісії, та, зрештою, отриманим фінансуванням на оплату праці керівничого і двох науковців (одного — постійно, другого — час

---

²²Протокол № 197 Спільного зібрання ВУАН від 29 вересня 1924 р.: [Реста] // Там само. С.559; Папакіна Т. П. Діяльність комісій порайонного дослідження історії України ВУАН (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). С. 93–94.

²³[Грушевський М. С.] Комісії порайонного розроблення історії України // Україна. 1925. Кн. 1–2 (11). С. 224–226.

від часу з науково-операційних коштів). Там же історик описував її роботу:

«Комісія збиралась правильно кожного першого дня місяця, під проводом ак[адеміка] Грушевського, вислухувала звідомлення своїх співробітників, обговорювала предложені ними праці, давала їм завдання, брала участь в біжучих справах, які подавались на її гадку комунальним управлінням Київа та Губвиконкомом в звязку з дослідженням і охороною пам'яток, і підготовляла видання збірника “Київ та його околиця” для Держ[авного] Вид[авництва] України. З більших праць і організаційних планів, вислуханих в засіданнях, треба згадати кілька розвідок керівника Комісії В. І. Щербини (між ин[шим] загальний начерк історії Київа від з'єднання Укр[аїни] з Москвою), Ф. Л. Ернста, О. Ю. Гермайзе, М. П. Істоміна, В. Г. Кричевського, Д. М. Щербаківського, І. І. Щітківського, й ин[ших]»²⁴⁾.

Далі йшли звіти про роботу згаданих трьох оплачуваних співробітників Комісії: керівничого В. І. Щербини (у грудні 1924 р. його було обрано членом-кореспондентом ВУАН), секретаря С. В. Глушка та І. І. Щітківського, зазначались теми їх наукових студій та перераховувались опубліковані ними того року та підготовлені до друку студії²⁵⁾.

В цілому звіт про перший рік роботи Комісії Києва і Правобережжя вийшов досить презентабельним та на перший позір безпроблемним. Якщо спиратись лише на нього, то вийде, що Комісія, маючи фінансування, працювала з весни 1924 р. та щомісяця проводила засідання, а її співробітники, відповідно, готували наукові праці та співпрацювали із місцевими органами влади.

Наступний звіт про діяльності Комісії Києва і Правобережжя, підготовлений (але знову не підписаний) М. Грушевським, був оприлюднений через рік. У першій книзі «України» за 1926 р. історик висвітлював діяльність Комісії як складової частини Асоціації історичного районознавства, що першою розпочала роботу. Цього разу М. Грушевський писав про ро-

²⁴⁾Там само. С. 225.

²⁵⁾Там само. С. 225–226.

боту Комісії вже «від осені 1924 р.» (а не весни) та зазначав двох (а не трьох) штатних співробітників (керівничого В. Щербини та секретаря С. Глушка). Загалом вчений вважав роботу інституції «дуже енергійною»: до щомісячних засідань був залучений «широкий круг дослідників» (це підтверджувалось списком членів, співробітників і постійних учасників та переліком зачитаних доповідей), а зібраного Комісією «величезного наукового матеріалу» мало вистачити на кілька збірників. Історик твердив, що вже зимою 1924/1925 рр. в основному був приготовлений перший том київського збірника, але лише восени 1925 р. Державне видавництво України приступило до його видання (книга побачила світ у березні 1926 р.)²⁶.

Подані М. Грушевським матеріали в узагальненому вигляді увійшли до Звідомлень ВУАН за 1924 та 1925 рр. Відповідні розділи про роботу Історико-філологічного відділу ВУАН упорядкував секретар Відділу Сергій Єфремов²⁷. Безперечно, протоколи засідань Комісії за 1924–1925 рр., що публікуються, навіть попри певну схематичність викладу (вів протоколи секретар Комісії С. Глушко), дають більш повне уявлення про її роботу, ніж лапідарні тексти звітів М. Грушевського та С. Єфремова.

* * *

Протоколи засідань Комісії Києва і Правобережжя зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІР НБУВ) у фонді Х (Українська академія наук — Всеукраїнська академія наук). На даний час виявлено 4 протоколи за 1924 р. (за 1 вересня, 1 жовтня, 16 жовтня та 1 листопада) та 9 — за 1925 р. (за 1 лютого, 1 березня, 1 квітня, 2 травня, 1 червня, 2 вересня, 2 жовтня, 2 листопада та 2 грудня). Тобто у вересні 1924 р. — грудні 1925 рр. відбулось принаймні 13 засідань Комісії, що підтверджує слова М. Грушев-

---

²⁶[Грушевський М. С.] *Комісії порайонного розроблення історії України* // Україна. 1926. № 1. С. 166, 167–168.

²⁷Звідомлення Української академії наук у Києві за 1924 р. // Історія Національної академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. С. 91; Звідомлення ВУАН за 1925 р. // Там само. С. 169.

ського про реальну системну роботу цієї інституції. Оскільки всі протоколи ненумеровані, важко впевнено казати про повноту документальної збірки. Але, зважаючи на регулярність засідань (у 1924/1925 рр. — кожного першого числа місяця, а з вересня 1925 р. — кожного другого числа) та зіставляючи дати, можна припустити, що, імовірно, «загубився» лише один протокол (від 1 грудня 1924 р.). 1 січня 1925 р., скоріше за все, засідання не відбулось через святкування Нового року, а у липні та серпні 1925 р. науковці перебували у відпустках, отже, Комісія не збиралась. Травневе засідання 1925 р. було перенесено на 2-е травня: 1 травня був офіційний вихідний («День Інтернаціоналу»), установи працювати не мали права²⁸⁾.

Протоколи засідань, що відбувались першого числа у вересні, жовтні та листопаді 1924 р. (оригінали та чернетка), а також список присутніх на листопадовому засіданні зібрані в одній одиниці зберігання (№ 4374–4377), протокол за 16 жовтня (№ 4310) був долучений до скопійованих документів з історії Києва (№ 4309): разом ці матеріали сформували одиницю зберігання № 4309–4310. Протоколи засідань за 1925 р. (чистові оригінали та одна чернетка) зібрані в одиниці зберігання № 4378–4388 разом із кількома запрошеннями на засідання та списками присутніх.

Наявні документи дають можливість реконструювати діловодний процес Комісії Києва і Правобережжя. Напередодні кожного засідання розсилалися машинописні запрошення, де зазначалась дата зібрання, час та місце зустрічі, а також перераховувались основні доповідачі, часом зазначались теми доповідей. На засіданнях Комісії у 1924–1925 рр. найчастіше головував М. Грушевський. Лише по одному разу його заступали Йосип Гермайзе (16 жовтня 1924 р.) та Олександр Грушевський (1 березня 1925 р.). Володимир Щербина та Катерина Мельник-Антонович спільно головували 2 травня 1925 р. З 2 жовтня 1925 р. за відсутності М. Грушевського головував керівни-

---

²⁸⁾ Див. Єфіменко Г. «День фактичного перевороту» та інші неробочі дні радянської України // Лікбез. Історичний фронт: [Електронний ресурс]. 2017. 22 лютого. URL: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-den-fakticheskago-perevorota-ta-inshi-nerobochi-dni-radyanskoyi-ukrayini.html> (дата перегляду 01.05.2021).

чий Комісії В. Щербина. Всі протоколи вів секретар Сильвестр Глушко. Спочатку він фіксував перебіг засідання на чернетці. Під час засідання «по колу» пускався папірець, де всі присутні записували себе. По завершенні засідання С. Глушко укладав чистовий варіант протоколу, куди вносив імена всіх присутніх на засіданні, та підписував протокол. Протоколи головуючими не підписані за винятком засвідченого Й. Гермайзе протоколу від 16 жовтня 1924 р. Жодного машинописного примірника протоколу за 1924–1925 рр. немає.

Засідання Комісії Києва і Правобережжя традиційно розпочинались о шостій годині вечора. Спочатку науковці збирались у «залі спільних зібрань» ВУАН у будинку по вул. Короленка, 54 (нині вул. Володимирська, 54, будинок Президії НАН України), а з 1 квітня 1925 р. перебрались до приміщення редакції «України» у квартири 12-а житлового будинку по вул. Короленка, 37 (нині вул. Володимирська, 37)²⁹⁾. Ця зміна місця проведення засідань дозволяє досить точно визначити час виділення цієї квартири для Історичних установ М. Грушевського³⁰⁾. Найімовірніше, відповідне рішення було ухвалено у лютому-березні 1925 р.

Вартами уваги є й заголовки протоколів, що відображають плани М. Грушевського щодо подальшої інституційної розбудови Історичної секції ВУАН. Із вересня 1924 р. до червня 1925 р. у протоколах вказано назву установи у тому варіанті, як її було ухвалено на Спільному зібранні ВУАН, тобто як «Комісію Старого Києва». У вересні та грудні 1925 р. за секретарювання С. Глушка і фактично за присутності постійних учасників засідань Комісії Києва і Правобережжя були проведені об'єднані засідання комісій порайонного дослідження історії України. Натомість протокол засідання від 2 жовтня 1925 р. за участі тих

---

²⁹⁾ІР НБУВ, ф. Х, №4380, арк.4 (запрошення на засідання 1 березня 1925 р.); Засідання 1 лютого 1925 р. о 6 год. вечора в залі спільних засідань ВУАН (ІР НБУВ, ф. Х, № 4388, арк. 14), 1 квітня 1925 р. — о 6 год. вечора в помешканні редакції журналу «Україна» (вул. Короленка, 37, пом. 12а) (№4388, арк. 15), 2 травня о 6 год. в Академії наук (пом[ешкання] Ред[акції] «України» — Короленка 37) тощо.

³⁰⁾Див. Юркова О. В. *Світлина з ювілею М. Грушевського 1926 р.: проблеми атрибуції* // Український історичний журнал. 2016. № 6. С. 24–41.

самих дослідників зафіксував, що відбулось засідання «Історичного інституту». Пояснення такої зміни назви знаходимо у вересневому протоколі за 1925 р. Тоді М. Грушевський повідомив про поданий до Укрголовнауки план створення «Історичного інституту», до якого мали увійти всі комісії порайонного дослідження історії України. Однак підтримки ця ідея не знайшла, і вже на листопадове засідання знову зібралась «Комісія Старого Києва». Втім, М. Грушевський і далі наголошував на важливості спільної праці порайонних комісій, називаючи їх Асоціацію історичного районознавства України. Принагідно зазначимо, що від концепції «Історичного інституту» М. Грушевський не відмовився. У 1928 р. він пропонував на базі тогочасних Історичних установ ВУАН організувати «Український історичний інститут», але і тут зазнав фіаско³¹.

Загалом на засіданнях Комісії у 1924 р. був присутній 31 дослідник, а у 1925 р. — 89 осіб, тобто Комісія справді спромоглась об'єднати науковців. У 1924 і 1925 рр. було заслухано відповідно 5 та 25 наукових доповідей і повідомлень. Найчастіше із доповідями виступав керівничий Комісії В. Щербина. Практично всі доповіді, що обговорювались, після внесення правок були надруковані у різних академічних виданнях.

* * *

Вперше із документами діловодного архіву Комісії Києва і Правобережжя я познайомилась у 1996–1998 рр. під час роботи над кандидатською дисертацією про діяльність створеної та очолюваної акад. М. Грушевським Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН (1924–1930)³². Тоді, опрацьовуючи біографії істориків 1920–1930-х рр., я робила виписки із протоколів Комісії, а згодом і повністю їх скопіювала. Тому коли восе-

---

³¹Детальніше див.: Юркова О. В. *Український Історичний Інститут: проект М. С. Грушевського 1928 року* // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики. Ч.5: Історіографічні дослідження в Україні. Вип.10. Об'єднаний випуск: Зб. наукових праць на пошану акад. В. А. Смолія: У 2-х ч. Ч.2: Історіографія. Київ, 2000. С. 314–326.

³²Юркова О. В. *Діяльність науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 433 с.

ни 2020 р. ініціаторка даного збірника Тетяна Люта запропонувала мені видати протоколи Комісії Києва і Правобережжя, я погодилась, бо практично всі вони вже були набрані. Але час для підготовки матеріалів був не зовсім сприятливий. Пандемія COVID-19 та пов'язані з нею протиепідемічні заходи, зокрема, закриття для публіки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (і, зрозуміло, Інституту рукопису НБУВ) значно обмежили мої дослідницькі можливості. Без звірки скопійованих два десятиліття перед тим матеріалів публікувати протоколи я не ризикнула. Колеги з Інституту рукопису НБУВ пішли мені назустріч та допомогли перефотографувати кілька одиниць зберігання, за що я їм щиро вдячна. Така перестраховка була марною: під час звірки вдалось відчитати кілька нерозібраних раніше місць, уточнити деякі прізвища. Водночас поглиблено дослідити матеріали та провести подальшу пошукову роботу за відсутності доступу до архівних матеріалів я не могла, що, очевидно, до певної міри обмежило мої можливості коментаторки.

* * *

Археографічне опрацювання документів здійснено відповідно до усталених в Україні правил. Протоколи розташовано за хронологічним принципом. Кожний документ має заголовок із порядковим номером у публікації та датою протоколу.

Місце зберігання документа та його особливості (спосіб запису та автентичність) позначені у легенді. Документи друкуються мовою оригіналу із збереженням правописних особливостей. Пунктуацію приведено до сучасних вимог. Скорочені слова розкрито у квадратних дужках. Слова, що не вдалось відчитати, позначені ламаними дужками (<нерозб.>). Відтворені підкреслення в документах супроводжуються археографічними коментарями. Збережені характерні варіанти різного написання окремих прізвищ (Базілевич / Базилевич, Міяківський / Міяковський, Щітківський / Щитківський тощо). Згадані у протоколах імена, теми доповідей, назви та події прокоментовані за хронологічно-тематичним контекстом, основна увага приділена роботі дослідників у ВУАН у 1924–1925 рр.

№ 1. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 вересня 1924 р.

Протокол засідання Комісії старого Кііва від 1/IX 1924 р.³³⁾ о 6 г[одині] веч[ора]

На засіданні були присутніми: 1) М. С. Грушевський³⁴⁾, 2) К. Антипович³⁵⁾, 3) Козловська³⁶⁾, 4) П. Курінний³⁷⁾, 5) В. Міяківський³⁸⁾, 6) В. Щербина³⁹⁾, 7) Степович⁴⁰⁾, 8) Ляскорон-

³³⁾Дата засідання підкреслена простим олівцем.

³⁴⁾*Грушевський Михайло Сергійович* (1866–1934), історик, державний і громадсько-політичний діяч. Ініціатор та організатор Комісії Києва і Правобережжя, її голова. Був присутній на трьох засіданнях Комісії у 1924 р. (у вересні-листопаді) та на п'яти засіданнях у 1925 р. (у лютому-квітні, червні та вересні), на всіх цих засіданнях головував.

³⁵⁾*Антипович Костянтин Єрофійович* (1899–1949?), історик. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня та 1 листопада 1924 р. У 1921–1923 рр. навчався у Київському інституті народної освіти (ІНО), у 1925–1928 рр. — аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

³⁶⁾*Козловська Валерія Євгенівна* (1889–1956), археолог, музеєзнавець. Брала участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня та 1 листопада 1924 р., 1 лютого, 1 березня та 2 травня 1925 р. На останньому засіданні виголосила доповідь. У 1924–1925 рр. — завідувачка археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка, дійсний член, секретар Софійської комісії ВУАН, член Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК).

³⁷⁾*Курінний Петро Петрович* (1894–1972), історик, археолог, музеєзнавець. Взяв участь у першому засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. У 1924 р. — директор Лаврського музею культів і побуту, дійсний член ВУАК.

³⁸⁾*Міяковський Володимир Варламович* (1888–1972), історик-архівіст, археограф, літературознавець. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня, 16 жовтня та 1 листопада 1924 р., 1 квітня та 2 грудня 1925 р. У 1924–1925 рр. — дійсний член Археографічної комісії ВУАН, дійсний член ВУАК, секретар Комісії для дослідів над громадсько-політичними течіями на Україні ВУАН.

³⁹⁾*Щербина Володимир Іванович* (1850–1936 або 1938), історик, археограф, педагог. Член-кореспондент ВУАН (обраний 15 грудня 1924 р.). З 1924 р. — керівничий Комісії Києва і Правобережжя ВУАН. У 1924–1925 рр. брав участь у всіх 13-ти засіданнях Комісії, на 12-ти з них виголошував доповіді.

⁴⁰⁾*Степович (Дудка-Степович) Андронік Іоанкіївович* (1856–1935), історик-славіст, педагог. У 1924 р. після довгих років викладання у гімназіях, Київському університеті та Київському ІНО вийшов на пенсію. Брав участь у всіх засіданнях Комісії Києва і Правобережжя у 1924 р. та у 6-ти із 9-ти засідань у 1925 р.

ський⁴¹⁾, 9) Істомін⁴²⁾, 10) Данилевич⁴³⁾, 11) Макаренко⁴⁴⁾, 12) Пархоменко⁴⁵⁾, 13) Щербаківський⁴⁶⁾, 14) Ткаченко⁴⁷⁾, 15) Гермай-

---

⁴¹⁾*Ляскоронський Василь Григорович* (1860–1928), історик, нумізмат. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня і 1 жовтня 1924 р., 1 лютого і 2 травня 1925 р. У 1924 р. — нештатний постійний співробітник Фольклорно-етнографічної комісії ВУАН, з 1925 р. — член ВУАК.

⁴²⁾*Істомін Михайло Павлович* (1860 — після 1932), історик, археограф, мистецтвознавець, літературознавець, педагог. У 1924 р. викладав у київських трудових школах, у 1924–1925 рр. — нештатний постійний співробітник Комісії Києва і Правобережжя. У 1924–1925 рр. пропустив лише два засідання Комісії, 1 листопада 1924 р. виголосив доповідь.

⁴³⁾*Данилевич Василь Юхимович* (1872–1935), історик, археолог. Взяв участь у першому засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. У 1924 р. — дійсний член ВУАК, дійсний член Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

⁴⁴⁾*Макаренко Микола Омелянович* (1877–1938), мистецтвознавець, археолог, музеєзнавець. Був присутнім на засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. та 2 травня 1925 р., на останньому виголосив доповідь. У 1924–1925 рр. був директором Музею Мистецтв ВУАН, членом ВУАК.

⁴⁵⁾*Пархоменко Володимир Олександрович* (1880–1942), історик. Взяв участь у засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. У 1924 р. викладав у Полтавському ІНО, був штатним співробітником ВУАК, редактором Комісії ВУАН для складання біографічного словника діячів України.

⁴⁶⁾*Щербаківський Данило Михайлович* (1877–1927), мистецтвознавець, музеєзнавець, археолог, етнограф. Був присутнім на засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. та 1 лютого, 1 березня, 2 травня, 2 жовтня (імовірно) і 2 листопада 1925 р. На жовтневому засіданні 1925 р. виголосив доповідь. У 1924–1925 рр. — зберігач (завідувач) відділу народного мистецтва та історично-побутового відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Шевченка, нештатний постійний співробітник Фольклорно-етнографічної комісії ВУАН, член ВУАК, у 1925 р. — член Комісії краєзнавства ВУАН.

⁴⁷⁾*Ткаченко Микола Михайлович* (1893–1965), історик, археограф, архівіст, літературознавець. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня та 1 листопада 1924 р. У 1924 р. — штатний співробітник Комісії ВУАН для складання історично-географічного словника української землі, скарбник Історичної секції ВУАН, виконуючий обов'язки керівничого Комісії Полудневої України, аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

зе⁴⁸⁾, 16) О. С. Грушевський⁴⁹⁾, 17) Шамраїв⁵⁰⁾, 18) Юркевич⁵¹⁾, 19) Глушко⁵²⁾, 20) Щитківський⁵³⁾ і 21) Базілевич⁵⁴⁾.

Головує акад. М. С. Грушевський, секретар Глушко С.

---

⁴⁸⁾*Гермайзе Йосип (Осип) Юрійович* (1900–1958?), історик, археограф. Брав участь у всіх засіданнях Комісії Києва і Правобережжя у 1924 р., у 1925 р. був присутнім на засіданнях 1 лютого, 1 березня, 1 квітня, 2 вересня та 2 листопада. У 1924–1925 рр. — професор Київського ІНО, штатний співробітник Археографічної комісії ВУАН, секретар Історичної секції ВУАН, керуючий секцією Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН, виконуючий обов'язки керівничого Комісії Лівобережної України та Слобідщини.

⁴⁹⁾*Грушевський Олександр Сергійович* (1877–1942), історик, літературознавець. Молодший брат М. С. Грушевського. Брав участь у трьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя у 1924 р. (1 вересня, 1 жовтня та 1 листопада) та трьох засіданнях у 1925 р. (1 лютого, 1 березня, 2 вересня). У 1924–1925 рр. — заступник голови Історичної секції ВУАН, керівник Постійної комісії ВУАН для складання історично-географічного словника української землі, дійсний член Археографічної комісії ВУАН, керівничий секції Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

⁵⁰⁾*Шамраїв (Шамрай) Сергій Вікторович* (1900–1938), історик, племінник М. С. Грушевського. Брав участь у засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 вересня 1924 р. У 1924 р. — штатний співробітник Історичної секції ВУАН, аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

⁵¹⁾*Юркевич Віктор Дмитрович* (1898–1939), історик. Брав участь у трьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя у 1924 р. (1 вересня, 1 жовтня та 1 листопада) та трьох засіданнях у 1925 р. (1 березня, 2 вересня та 2 грудня). У 1924–1925 рр. — викладач I трудової школи ім. Т. Шевченка, нештатний постійний співробітник Постійної комісії ВУАН для складання історично-географічного словника української землі, кандидат в аспіранти Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

⁵²⁾*Глушко Сильвестр Васильович* (1896–1961), історик. Як штатний співробітник та секретар Комісії Києва і Правобережжя у 1924–1925 рр. брав участь у всіх засіданнях. В цей же час — член бюро Історичної секції ВУАН, аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

⁵³⁾*Щитківський (Щитківський) Іван Іванович* (1866–1942), культурний і громадський діяч. У 1924–1925 рр. — штатний співробітник Історичної секції ВУАН, нештатний постійний співробітник Комісії Києва і Правобережжя, був присутнім на всіх (за винятком 16.10.1924) засіданнях Комісії.

⁵⁴⁾*Базілевич (Базілевич) Василь Митрофанович* (1893–1942), історик, архівіст, музеєзнавець, краєзнавець. Був присутнім на всіх засіданнях Комісії Києва і Правобережжя у 1924 р., у 1925 р. брав участь у засіданнях 1 лютого та 2 жовтня. У 1924–1925 рр. — секретар Історичного товариства Нестора Літописця, співробітник Музею війни та революції при Київському ІНО.

Слухали:	Ухвалили:
<p>1. Повідомлення М. С. Грушевського про обрання комітету, яке відбулося на засіданні археографічної Комісії для організації роботи по опису українських стародруків⁵⁵). Далі акад[еміком] Грушевським було піднесено питання про організацію праці по дослідженню старого Києва і про виявлення матеріялів, зібраних вже і оброблених присутніми членами.</p>	<p>1. Прийняти до відому.</p>
<p>2. Доклад Щитківського про огляд ним пам'ятників на київських цвинтарях⁵⁶): (Йорданський⁵⁷), Богословський⁵⁸), Копиловський⁵⁹), старий Лукянівський⁶⁰) та цвинтар Федоровської церкви⁶¹). Всі ці цвинтарі по словам докладчика дуже були зруйновані під час громадянської війни. Написи на хрестах тощо попсовані. Український <нерозб.> в цих написах трапляється, але рідко (лише над покійниками, що поховані після 1917 р. Взагалі стан київських цвинтарів докладчик знаходить надзвичайно сумним.</p>	<p>2. Продовжувати працю по ознайомленню з старими цвинтарями і зокрема звернути увагу на могилу двох братів революціонерів Івічевичів⁶²), що знайдено докладчиком на Лукянівському цвинтарі, і підтримувати її в доброму стані⁶³).</p>
<p>3. М. С. Грушевський підносить питання про потребу організації Комісії по дослідженню київського Некрополю.</p>	<p>3. Обрати комісію із 5 осіб: 0. Ю. Гермайзе, 2) Щербина В. І., 3) Щитківський І. І., 4) Базілевич і 5) <нерозб.> Степанович⁶⁴) з правом кооптації нових членів. Керування комісією доручено О. Ю. Гермайзе.</p>

4. Пропозицію про перші збори Комісії по Некрополю.	4. Зібратися на перше засідання 16 вересня о 6 год[ині] вечора.
5. Пропозицію В. І. Щербини відносно зборів Комісії старого Києва.	5. Збиратися кожного місяця 1 числа.
6. Пропозицію проф. Данилевича про складання топографічного плану м. Києва із зазначенням всіх місць, де знайдені були історичні находки.	6. Вжити всіх заходів до складання такого плану.
7. Питання про студії Ляскоронського по старому Києву.	7. Просити Ляскоронського В. ознайомити Комісію з його працями по старому Києву.
8. Доклад В. І. Щербини на тему: «Нарис історії Києва із 1654 до 1812 р. ч. I і II» ⁶⁵).	8. За пізнім часом перенести дискусії по зачитаному докладу на слідуюче засідання.

Голова зборів
Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. X, №4374, арк. 1–1-зв. Оригінал, засвідчений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

⁵⁵Наприкінці серпня 1924 р. на засіданні Археографічної комісії ВУАН був створений спеціальний Комітет для описування видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII ст. Його головою був обраний С. І. Маслов. До складу Комітету увійшли дійсні члени Археографічної комісії В. М. Перетц, В. І. Щербина, А. С. Криловський та члени Археографічної комісії В. І. Барвінок та П. М. Попов. Детальніше див.: Кіржаєв С. *Проблеми вивчення стародруків у діяльності Археографічної комісії ВУАН // Український археографічний щорічник*. Вип. 2 (5). Київ, 1993. С. 15–23.

⁵⁶Пророблену роботу сам І. Щітківський описував так: «Комісія “Старого Києва” при історичній секції ВУАН розпочавши свою роботу вивчення Київського Некрополю, доручила мені збирати написи на надгробках київських кладовищ. Виконуючи це доручення, я обійшов кладовища по Кирилівській вулиці, на Курнівці та Приорці, а далі перейшов на Лукіянівку, де й звернув увагу на так зване Старе Лукіянівське кладовище». Див.: *Щітківський І.* Вказ. праця. С.109.

⁵⁷Йорданське кладовище є одним із найстарших у Києві. Кладовище утворилось у XVII–XVIII ст. при Миколаївському Йорданському жіночому монастирі. Після ліквідації монастиря на початку XIX ст. кладовище з монастирського стало міським. Закрито у 1930-х рр., частково забудовано. Нині збереглися решти кладовища на схилах гори Юрковиці.

⁵⁸Богословське кладовище кінця XVIII ст. розташовувалось на Приорці. Було знесено у 1970–1980-х рр.

⁵⁹Копиловське кладовище XIX ст. розташовувалось нижче Кирилівського монастиря, зруйновано під час Куренівської трагедії 1961 р.

⁶⁰Старе Лук'янівське кладовище XIX ст. було розташоване вздовж сучасної вул. Дорогожицької. Закрито у 1885 р. Вже на 1925 р. більша територія кладовища використовувалась під городи.

⁶¹Церква св. Федора (Федорівська церква) була збудована у 1870-х рр. на Лук'янівці на розі вулиць Багвотівської та Овруцької. Зруйнована у середині 1930-х рр. разом із невеличким цвинтарем.

⁶²Брати Гнат Миколайович (1857–1879) та Іван Миколайович (1859–1879) Івичевичі (Івічевичі), народники-терористи. Були смертельно поранені під час арешту у Києві.

⁶³Про цю пам'ятку дослідник опублікував замітку, де подав малюнок виявленого ним надгробка: Щітківський І. *Забута революційна пам'ятка: [Надгробок братів Івичевичів (1879 р.)]* // Україна. 1924. № 3. С. 109–111.

⁶⁴Імовірно, С. Глушко помилився, записавши так Андроніка Іоанікійовича Степовича.

⁶⁵У розширеному варіанті доповідь опублікована: Щербина В. І. *Нариси з історії Києва, відколи приєднано його до Московської держави, до початку світової війни і революції (1654–1914)* // Щербина В. І. *Нові студії з історії Києва*. Київ, 1926. С. 1–45.

№ 2. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 жовтня 1924 р.

Протокол
засідання Комісії Старого Київа від 1/X–1924 р.⁶⁶⁾
о 6 г[одині] веч[ора]

На засіданні були присутніми: О. С. Грушевський, О. Ю. Гермайзе, К. М. Антонович⁶⁷⁾, В. Ляскоронський, Моргілевський⁶⁸⁾, Степович, Глушко, Юркевич, Щитківський, Бецілевич⁶⁹⁾, Щербина, Деміч⁷⁰⁾.

Головує проф. О. С. Грушевський, секретарем С. Глушко

Слухали:	Ухвалили:
1. Повідомлення Комісії Київського некрополю (докладав Щитківський) про її засідання та хід праці.	1. Прийняти до відому. В дальшому обговоренню вирішено доручити Комісії укласти інструкцію для збирання відомостей про старі кладовищі, рекомендовано звернути увагу на братські могили та революційних часів, зауважили потребу збирання звісток з літератури про давні позабуті могили; крім того вирішено підняти клопотання про асігнування грошей на потреби комісії.

⁶⁶⁾Дата підкреслена простим олівцем.

⁶⁷⁾Антонович (Мельник-Антонович, Антонович-Мельник) Катерина Миколаївна (1859–1942), історик, археолог. Брала участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 жовтня 1924 р. та 1 лютого, 1 березня і 2 травня 1925 р. У 1924–1925 рр. — дійсний член Історичної секції при ВУАН, завідувачка Бібліотеки ім. В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу ВУАН, головний редактор Комітету для видання творів В. Антоновича, член Історичного товариства Нестора Літописця.

⁶⁸⁾Моргілевський (Моргілевський) Іполит Владиславович (1889 – 1942), інженер, історик архітектури, мистецтвознавець, педагог. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 жовтня 1924 р. та 1 квітня і 2 травня 1925 р. У 1924–1925 рр. викладав у київських вищах, був нештатним постійним співробітником Історичного-філологічного відділу ВУАН.

⁶⁹⁾Імовірно, помилка. Має бути Базилевич.

⁷⁰⁾Деміч (Деміч) Василь Федорович (1858–1930), лікар, етнограф, історик медицини. Взяв участь у засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 жовтня 1924 р. На той час був нештатним постійним співробітником Фольклорно-етнографічної комісії ВУАН.

<p>2. Продовження доповіді В. І. Щербини «Нарис історії Київа».</p>	<p>2. Після заслухання реферату відбулась дискусія, в якій брав участь⁷¹⁾ лікарь Демич. Визнано потрібним поширити зазначену частину праці Щербини, внести доповнення про поширення міста, простудіювати плани Київа того часу, розглянути зріст торгівлі, участь в ній російських торговців та конкуренцію їх з місцевими українськими торговими колами.</p>
---	--

Голова зборів
Секретарь

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. Х, №4375, арк. 2–2-зв. Оригінал, засвідчений підписом С. Глушка. Рукопис чорним чорнилом рукою С. Глушка.

№ 3. Протокол засідання Комісії старого Києва від 16 жовтня 1924 р.

Протокол
засідання Комісії Старого Київа від 16 жовтня 1924 р.

На засіданні були присутніми: 1) Гермайзе О. Ю., 2) Степович, 3) Щербина В. І., 4) Міяковський В. В., 5) Базилевич В. М., 6) Ернст Ф.⁷²⁾, 7) Глушко С. і 8) Істомін М.

Збори провадив Гермайзе О. Ю., секретарем – С. Глушко.

⁷¹⁾Закреслено: «крім членів».

⁷²⁾Ернст Федір (Теодор) Людвігович (Львович) (1891–1942), історик, мистецтвознавець, музеєзнавець. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 16 жовтня і 1 листопада 1924 р. та 1 лютого, 1 березня, 1 квітня і 2 травня 1925 р., двічі виступав із доповідями. У 1924–1925 рр. — завідувач художнього відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка, член ВУАК, нештатний постійний співробітник Історично-філологічного відділу ВУАН, редактор Комісії ВУАН для складання біографічного словника діячів України.

Слухали:	Ухвалили:
<p>1. Відношення київського відділу Комунального господарства з списком переіменованих вулиць в Києві і новим проектом тих із них, що ще мають бути переіменовані з метою детального ознайомлення з ним та його раціональністю з наукового боку.</p>	<p>Після детального обміркування цього відношення і проекту</p> <p>I. рекомендувати Комунальному відділу не змінювати назв таких вулиць, що мають історичну давність. На думку Комісії таких вулиць є декілька: напр[иклад] Бульварно-Кудрявська⁷³⁾ (шлях на давній Кудрявець), Караваєвська⁷⁴⁾, Хрещатик⁷⁵⁾ (назва походить від Хрещатого Яру й долини), Протасів Яр⁷⁶⁾ і т. и.</p> <p>II. Варто назвати деякі вулиці ім[енами] видатних українських діячів, таких як М. Драгоманів⁷⁷⁾, Антонович⁷⁸⁾ (можна б назвати так Жилянську вул[ицю], де він жив⁷⁹⁾), Костомаров⁸⁰⁾, Куліш⁸¹⁾, Лисенко⁸²⁾ (всі на Новому Строєнні⁸³⁾), Максимовича на Печерську (де він жив)⁸⁴⁾, а також і ім[енами] революціонерів, зв'язаних із Києвом як от В. Осінського⁸⁵⁾ тощо.</p> <p>III. Прохати Обсерваторну вул[ицю]⁸⁶⁾ назвати вул[ицею] ім. Лазаревського⁸⁷⁾, Нестеровський пер[евулок] – пер[евулком] ім. Житецького⁸⁸⁾, Миколаївський парк⁸⁹⁾ – парк ім. М. Драгоманова, Флоровську вул[ицю]⁹⁰⁾ – Кисілівською (бо проходить вона в місцевості бувш[ої] Кисілівської гори⁹¹⁾, де був замок Литовської доби).</p> <p>IV. Петровську вул[ицю], яка була вже недавно так названа, слід переіменувати⁹²⁾ в Вознесенський Яр⁹³⁾.</p> <p>V. Вулицею Декабристів варто назвати не Клейгельсовську⁹⁴⁾, що не має нічого спільного з ними, а одну із вулиць на Печерську, де декабристи збирались в ті часи. Найліпшу частину Олександрівської вул[иці]⁹⁵⁾, що веде на Печерськ, і можна було б переіменувати в вулицю ім. Декабристів.</p>

<p>1. Відношення кийвського відділу Комунального господарства з списком</p>	<p>VI. Багоутовську вул[ицю]⁹⁶⁾ не варто було б називати ім. 9 січня, бо в Києві вже існує вул[иця] Січневого Повстання⁹⁷⁾; а існування двох Січевих вул[иць] (хоч і на спомин різних подій) могло б приводити до різних помилок. В пам'ять 9 січня 1905 р. можна б було назвати якусь площу.</p> <p>VII. Рабфаковською, — можна було б назвати не Ново-Багоутовською⁹⁸⁾, а Дионісієвський пер[евулок]⁹⁹⁾.</p> <p>VIII. Вул[ицю] іменем Бочковського¹⁰⁰⁾ рекомендується назвати не Ділову¹⁰¹⁾, що має історичні традиції (тут знаходився колишній діловий двір), і якій слід лишити стару назву, а напр[иклад] Лабораторну¹⁰²⁾.</p>
---	--

Голова зборів
Секретар

О. Гермайзе
С. Глушко

IP НБУВ, ф. X, №4310, арк. 53–53-зв. Оригінал, засвідчений підписами О. Гермайзе та С. Глушка. Рукопис чорним чорнилом рукою С. Глушка.

⁷³⁾Вулиця Бульварно-Кудрявська була прокладена у 1830-х рр. У 1919 р. була перейменована на вулицю Нероновича на честь розстріляного вояками Армії УНР колишнього члена Народного секретаріату (першого українського радянського уряду) Євгена Васильовича Нероновича (1890–1918). Носила таку назву до 1937 р., коли була перейменована на честь радянського дипломата Вацлава Воровського (1871–1923). Історична назва була відновлена лише у 2014 р.

⁷⁴⁾Вулиця Караваєвська виникла у 1850-х рр. як вулиця Шулявська. Перейменована у 1891 р. на честь видатного хірурга Володимира Опанасовича Караваєва (1811–1892) з нагоди 50-річчя його праці в Київському університеті. У 1920 р. перейменована на вулицю Льва Толстого. Із невеликою перервою (під час нацистської окупації носила ім'я Шевченка) називається так до цього часу.

⁷⁵⁾Центральну кийвську вулицю Хрещатик у 1923 р. було перейменовано на вул. Воровського. Відновлено історичну назву у 1937 р.

⁷⁶⁾Вулиця Протасів Яр, що виникла наприкінці XIX ст., на початку 1920-х була перейменована на «вулицю Стеньки Разіна». З 1944 р. — вулиця Степана Разіна. Історична назва повернута 1991 р.

⁷⁷⁾*Драгоманов (Драгоманів) Михайло Петрович* (1841–1895), визначний український культурний, науковий і громадсько-політичний діяч. Вулиця М. Драгоманова у Києві з'явилась лише у 1989 р. під час забудови лівобережного району Позняки.

⁷⁸⁾*Антонович Володимир Боніфатійович* (1834–1908), історик, громадсько-політичний діяч. На вулицю Володимира Антоновича офіційно була перейменована вул. Горького у 2014 р. (від часу появи у 1830-х рр. до 1909 р. складалась з вулиць Кузнечна та Набережно-Либідська, у 1909–1919 рр. — вул. Кузнечна, у 1919–1936 рр. — вул. Пролетарська, у 1936–2014 рр. — вул. Горького).

⁷⁹⁾У 1869 р. В. Антонович купив земельну ділянку разом з дерев'яним будинком на розі вулиць Кузнечної (тепер В. Антоновича) та Жилианської (будинок був розібраний у 1930-х рр.).

⁸⁰⁾*Костомаров Микола Іванович* (1817–1885), історик, етнограф, громадський діяч. У червні 2021 р. Комісія з питань найменувань Київської міської державної адміністрації ухвалила рішення про найменування вулицею Миколи Костомарова проїзду від вулиці Професора Підвисоцького до житлового комплексу «Новопечерські Липки» у Печерському районі.

⁸¹⁾*Куліш Пантелеймон Олександрович* (1819–1897), український письменник, науковець, видавець, громадський діяч. У 2016 р. його ім'ям у Києві названа площа у Дніпровському районі (виникла у 1980-х рр., носила ім'я Анатолія Луначарського).

⁸²⁾*Лисенко Микола Віталійович* (1842–1912), український композитор, фольклорист, громадський діяч. Вулиця Миколи Лисенка у Києві існує з 1927 р. (з 1850-х рр. — вулиця Театральна). У 1927–1939 рр. існувала площа Лисенка (історична та сучасна назва – Театральна площа, на ній розташований пам'ятник М. Лисенку).

⁸³⁾Новое Стroeнiє — історична місцевість, де велась забудова з 1830-х рр. Охоплює район від бульвару Тараса Шевченка до Либідської площі. Фактично лише сучасна вулиця В. Антоновича знаходиться в цих межах.

⁸⁴⁾*Максимович Михайло Олександрович* (1804–1873), вчений-енциклопедист, перший ректор Київського університету Св. Володимира. У 1961–1980-х рр. існувала вул. М. Максимовича у Святошині. З 2016 р. вулиця М. Максимовича є у Голосіївському районі (вулиця прокладена у середині ХХ ст. як вулиця Жулянська, у 1977–1990 рр. — вул. Коротка, у 1990–2016 рр. — вул. Онуфрія Трутенка).

⁸⁵⁾*Осинський Валер'ян Андрійович* (1852–1879), терорист-народник, страчений у Києві. Іменем В. Осинського вулицю у Києві не називали.

⁸⁶⁾Вулицю Обсерваторну (виникла у 1830-х рр. як Обсерваторний провулок) ніколи не перейменовували.

⁸⁷⁾*Лазаревський Олександр Матвійович* (1834–1902), історик, видавець, громадський діяч. У січні 2020 р. Постійна комісія Київської міської ради з питань місцевого самоврядування, регіональних та міжнародних зв'язків підтримала рішення перейменувати вулицю Кузьми Мініна у Дніпровському районі на вулицю Олександра Лазаревського.

⁸⁸⁾*Житецький Павло Гнатович* (1837 (1836)–1911), педагог, український науковий і громадський діяч. Вулиці Житецького у Києві не було і немає.

⁸⁹⁾Миколаївський парк (з 1896 р., коли встановили пам'ятник російському імператору Миколі I) був заснований три десятиліття перед тим як Університетський сквер. За радянської влади спочатку називався Червоним, а потім – імені Воробського. З 1939 р. – парк імені Тараса Шевченка.

⁹⁰⁾Вулиця Фролівська не перейменовувалась.

⁹¹⁾Киселівка, або Флорівська (Фролівська) гора, Хоривиця, Замкова гора.

⁹²⁾Далі олівцем закреслено «на знесену вул.».

⁹³⁾Чорнилом закреслено написано чорнилом «Стара її назва – Вовчий Яр».

Члени Комісії пропонували повернути вулиці історичну назву: вулиця Вознесенський Яр була відома з другої половини XIX ст. Її перейменовали у 1907 р. на вулицю Петрівську з нагоди 200-річчя відвідання Києва російським царем Петром I.

⁹⁴⁾Клейгельсівський провулок (вулиця виникла на початку XX ст., названа 1911 р. на честь київського генерал-губернатора Миколи Васильовича Клейгельса, 1850–1916) була перейменована на вулицю Декабристів у 1925 р. Ліквідована у 1980-х рр. у зв'язку із переплануванням місцевості.

⁹⁵⁾Олександрівська вулиця (нині складається з вулиці Петра Сагайдачного, Володимирського узвозу та вулиці Михайла Грушевського) у 1919 р. була перейменована на вулицю Революції.

⁹⁶⁾Багговутівська (Богоутівська) вулиця була перейменована на вулицю 9 Січня у 1925 р. на пошану розстріляної 9 січня 1905 р. у Санкт-Петербурзі мирної демонстрації. Перейменовувалась ще у 1944 р. на вулицю Січневу та у 1974 р. – на вулицю Маршала Будьонного. Історична назва відновлена у 1991 р.

⁹⁷⁾У 1919 р. вулицю Микільську було перейменовано на вулицю Січневого повстання на ознаменування збройного повстання робітників заводу «Арсенал» проти Української Центральної Ради у січні 1918 р. З 2007 р. – вулиця Івана Мазепи.

⁹⁸⁾Перейменування не відбулось. Вулицю Новобогоутівську було перейменовано на Квітучий провулок у 1938 р.

⁹⁹⁾Діонісівський провулок був перейменований на Бехтеревський провулок у 1939 р.

¹⁰⁰⁾Бочковський Леонард Юліанович (1895–1918), громадсько-політичний діяч, член Української Центральної Ради, український есер. Вбитий у Києві після захоплення міста більшовицькими загонами під командуванням М. Муравйова.

¹⁰¹⁾Вулиця Ділова була перейменована на вулицю Бочковського у 1919 р. Вона зберегла цю назву до 1938 р. коли була названа на честь Г. Димитрова. У 2015 р. вулиці повернута історична назва.

¹⁰²⁾Вулиця Лабораторна у 1928–2009 рр. мала назву вулиці Ульянових на честь проживання у Києві членів родини В. Леніна.

№ 4. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 листопада 1924 р.

Протокол
засідання Комісії Старого Київа від 1/XI-24 р.¹⁰³⁾
о 6 ½ год[ині] веч[ора]

На засіданні були присутніми: 1) О. Ю. Гермайзе, 2) К. Антєпович, 3) В. Козловська, 4) Д. Кравцов¹⁰⁴⁾, 5) Алексєєв¹⁰⁵⁾, 6) В. Міяківський, 7) Ф. Ернст, 8) В. Щербина, 9) А. М. Андріяшев¹⁰⁶⁾, 10) О. Андрієвська¹⁰⁷⁾, 11) М. Істомін, 12) Базилевич, 13) А. Степович, 14) С. Глушко, 15) Юркевич В., 16) Л. Добровольський¹⁰⁸⁾, 17) Грушевський О. С., 18) Ткаченко М. і 19) Щітківський.

¹⁰³⁾ Підкреслено простим олівцем.

¹⁰⁴⁾ *Кравцов Дмитро Овсійович* (1898–1982), історик, археограф. Брав участь у засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 листопада 1924 р. та 1 березня, 1 квітня, 2 травня і 2 жовтня 1925 р. У 1924–1925 рр. викладав у київських школах, одночасно — секретар Комісії Полудневої України, кандидат в аспіранти Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

¹⁰⁵⁾ *Алексєєв (Алексієв) Павло Петрович* був присутнім на трьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (1 листопада 1924 р., 1 лютого та 2 грудня 1925 р.). Його ім'я є у переліку членів, співробітників і постійних учасників Комісії районного дослідження історії України за 1925 р. (див.: Україна. 1926. Кн. 1. С. 167). Інших даних про дослідника поки що не виявлено.

¹⁰⁶⁾ *Андріяшев Олександр Михайлович* (у протоколі ініціали «А. М.» подані російською мовою) (1863–1933), історик, архівіст, археограф. Був присутнім на засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 листопада 1924 р. та всіх засіданнях з березня до жовтня 1925 р., у квітні виголосив доповідь. У цей час працював в Археографічній комісії ВУАН та Постійній комісії ВУАН для складання історично-географічного словника українських земель.

¹⁰⁷⁾ *Андрієвська Ольга Трохимівна* (1876–1927), філолог. Взяла участь у трьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (1 листопада 1924 р., 1 березня та 2 грудня 1925 р.), на останньому виголосила доповідь. У 1924–1925 рр. — штатний співробітник Історично-філологічного відділу ВУАН, бібліотекарка Комісії ВУАН для складання словника української живої мови.

¹⁰⁸⁾ *Добровольський Леонід Павлович* (1867–1928), педагог, історик, киевознавець. Брав участь у восьми засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (1 листопада 1924 р., всіх засіданнях з лютого по червень 1925 р. та 2 жовтня і 2 грудня); виголосив доповідь 1 березня 1925 р. У 1924–1925 рр. — професор Київського ІНО, співробітник Постійної комісії ВУАН для складання історично-географічного словника українських земель.

Збори проводить академ[ік] М. С. Грушевський, секретарем С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
<p>1. Доповідь акад[еміка] М. С. Грушевського про план видання територіальних збірників, присвячених історії окремих земель української землі. На думку докладчика в 1925 році можна випустити два томи: «Старого Київа» та «Старого Чернигова»¹⁰⁹). До кожного тому буде заведено статті по історичній географії країни, її археології, нумізматичні відомості, про пам'ятники мистецтва та на соціальні й економічні теми. Матеріал до збірн[ика] «Старого Київа» має бути виготовлений на 1/III – 25 р.</p>	<p>1. Доповідь прийнята до відому, виготовити статті та притягти й інших до участі в цім виданні.</p>
<p>2. Протокол секції некрополю, при чому було демонстровано картку опису надгробків.</p>	<p>2. Протокол прийняти до уваги, картку затверджено й ухвалено надрукувати картки по прийнятому зразкові.</p>
<p>3. Реферат Істоміна про Щекавицьке кладовище¹¹⁰).</p>	<p>3. В дискусії з приводу заслуханого реферату (приймали участь М. С. Грушевський, О. С. Грушевський, О. Ю. Гермайзе, Ф. Л. Ернст та інші) ухвалено скупчити для редакції матеріали різних дослідників про Щекавицьке кладовище як Гермайзе, Істомін та Щітківський. Висловлено побажання про детальніше розроблення огляду типів надгробків.</p>

4. Доповідь В. І. Щербини про хід його праці над збірником королівських, гетьманських та царських грамот м. Київ: ним переглянуто видання архівних матеріалів та в Київ[ському] Центр[альному] Архіві збірник привілеїв, переданий з міської думи ¹¹¹).	4. Прийнято до уваги.
5. М. С. Грушевський пропонує виготовити для збірника «Старий Київ» спеціальну статтю про революційний Київ.	5. Доручити розробити таку статтю О. Ю. Гермайзе; з присутніх дехто висловив побажання взяти участь в такій праці (М. Ткаченко) ¹¹² .
6. В зв'язку з порушеним питанням про руйнування старих будівель в Києві, Ернст Ф. Л. оповів про свої заходи, щоб захистити від руйнації Комунальним Кловського палацу ¹¹³). При тому ж було згадано про закриття новою антимилицькою вівіскою прикрас на Михайлівській брамі.	6. а) Звернутись до Губвиконкому в справі охорони дальнішої руїни Кловського палацу. б) Просити Ф. Л. Ернста виробити текст протесту й подати його на розгляд комісії «Старого Києва».
7. Реферат В. І. Щербини про дім Іпсіланті на Печерську ¹¹⁴).	7. Прийняти до відому.

Голова зборів
Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. Х, №4376, арк. 3–3-зв. Оригінал, засвідчений підписом С. Глушка. Рукопис зеленим чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглись також чернетка протоколу (ІР НБУВ, ф. Х, № 4377, арк. 4–5-зв. Рукопис з численними правками зеленим чорнилом рукою С. Глушка) та список із власноручними підписами присутніх на засіданні 1 листопада 1924 р. (Там само, арк. 6).

¹⁰⁹⁾Збірник «Київ та його околиця в історії і пам'ятках» вийшов у 1926 р., а «Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріяли» побачив світ у 1928 р.

¹¹⁰⁾Щекавицьке кладовище існувало на горі Щекавиці з кінця XVIII ст. Закрите у 1900 р., поодинокі поховання відбувались до кінця 1920-х рр. У 1930-х рр. більшу частину кладовища знесли. На сьогодні поховань майже не залишилось.

¹¹¹⁾Проект був реалізований. Збірка грамот опублікована: Щербина В. *Документи до історії Києва 1494–1833 рр.* // Український археографічний збірник. Т. 1. Київ, 1926. С. 1–49.

¹¹²⁾У збірнику була надрукована стаття О. Гермайзе. Див.: Гермайзе О. *З революційної минувшини Київ: Конференція Українського студентства у Києві в 1911 р.* // Київ та його ... С. 393–429.

¹¹³⁾У 1924 р. почалось розбирання Кловського палацу, пошкодженого у 1920 р., на цеглу. Завдяки Комісії, до складу якої входив Ф. Ернст, розбирання було припинено. Про подальші заходи, які вживав Ф. Ернст для захисту Кловського палацу та інших пам'яток Києва, йдеться у його щоденнику за 1925–1933 рр. Див.: Нестуля О. О., Везомська С. Ж. *Федір Людвигович Ернст і його щоденник «Художній відділ» 1925–1933 рр.* Полтава: ПБВ ПУСКУ, 2008. URL: <http://lostart.org.ua/ua/research/570.html> (дата перегляду 01.05.2021).

¹¹⁴⁾Опубліковано: Щербина В. *Спомин у Києві про рід Інсіланті* // Київ та його.... С. 335–340.

№ 5. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 лютого 1925 р.

Протокол

засідання комісії «Старого Київа» від 1/II-1925 р. о 6 год[ині]

На засіданні були присутніми: 1) М. С. Грушевський, 2) О. С. Грушевський, 3) Ф. Л. Ернст, 4) Базилевич, 5) В. І. Щербина, 6) І. І. Щітківський, 7) М. Істомін, 8) А. Степович, 9) Л. Добровольський, 10) К. М. Антонович, 11) В. Ляскоронський, 12) В. Козловська, 13) Ярошевич¹¹⁵⁾, 14) Ігнатієнко¹¹⁶⁾, 15) Самой-

---

¹¹⁵⁾*Ярошевич Андрій Іванович* (1875–1941), економіст, статистик, краєзнавець. Був присутнім на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 лютого 1925 р. У 1925 р. — член Комісії краєзнавства ВУАН, нештатний постійний співробітник Інституту української наукової мови ВУАН.

¹¹⁶⁾*Ігнатієнко Варфоломій Андріанович* (1892–1937), бібліограф, історик книги і преси. Був присутнім на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 лютого 1925 р. У 1925 р. — науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту книгознавства, нештатний постійний співробітник академічної Комісії

ловський¹¹⁷⁾, 16) П. Алексєєв, 18)¹¹⁸⁾ О. Ю. Гермайзе, 19) П. В. Клименко¹¹⁹⁾, 20) Щербаківський, 21) С. Глушко.

Збори проводить акад[емік] М. С. Грушевський, секретарем С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1. Нагадування акад[еміка] М. С. Грушевського щоб матеріяли до книги «Старий Київ» було передано до 15 лютого.	1. Прийняти до відома.
2. Доклад В. І. Щербини – «Подорож цариці Єлизавети до Києва» ¹²⁰⁾ .	
3. Доклад І. І. Щітківського – «Діяльність думи в 1909–17 рр.».	
4. Пропозицію, щоб в оповістках про засідання Комісії зазначались реферати та окремі питання, призначені до обговорення.	4. Пропозицію ухвалено.

Голова

Секретарь

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. X, №4378, арк. 1. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім та чорним чорнилом рукою С. Глушка.

для дослідів над громадсько-політичними течіями на Україні, секретар Комісії Західної України, аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

¹¹⁷⁾Самойловський Ілля Михайлович (1881–1972), археолог. У 1925 р. брав участь у чотирьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (1 лютого, 1 березня, 2 жовтня та 2 листопада). У 1925 р. — викладач у київських школах, науковий співробітник Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка, брав участь в організованих ВУАН розкопках на Дніпрі.

¹¹⁸⁾Нумерація списку порушена у документі. Зберігся нумерований список із власноручними підписами присутніх на засіданні Комісії 1 лютого 1925 р. Крім перерахованих у протоколі осіб є ще підпис біля ч.17. Встановити цю особу за підписом наразі не вдалось. Див.: ІР НБУВ, ф. X, №4378, арк. 2.

¹¹⁹⁾Клименко Пилип Васильович (1887–1955), історик, архівіст. У 1925 р. чотири рази відвідав засідання Комісії Києва і Правобережжя (у лютому, березні, травні та вересні), 1 березня зробив доповідь. У 1925 р. — дійсний член Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН, співробітник Археографічної комісії ВУАН.

¹²⁰⁾Опубліковано: Щербина В. І. Україна і російський уряд у середині XVIII віку: З приводу новознайденого журналу перебування в Києві цариці Лизавети в 1744 р. // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. Кн. VI. Київ, 1925. С. 34–90.

Зберігся список із власноручними підписами присутніх на засіданні 1 лютого 1925 р. (Там само, арк. 2) та запрошення на засідання: «Членів Комісії “Старого Київа” запрошується на засідання, що має відбутися в неділю 1 лютого о 6 год[ині] вечора в Академії Наук (заля Спільних Засідань)». (ІР НБУВ, ф. X, №4388, арк. 14. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Київа”»).

№ 6. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 березня 1925 р.

Протокол
засідання Комісії Старого Київа від 1 березня¹²¹⁾ 1925 р.
о 6 год[ині] вечора

На засіданні були присутніми: 1) проф. О. С. Грушевський, 2) В. І. Щербина, 3) П. В. Клименко, 4) Л. Добровольський, 5) Пахаревський¹²²⁾, 6) Тулуб¹²³⁾, 7) К. М. Антонович, 8) А. Симзен-Сичевський¹²⁴⁾, 9) М. Яцутін¹²⁵⁾, 10) М. Істомін, 11) І. І. Щітківський, 12) В. Юркевич, 13) О. Андрієвська, 14) С. Глушко, 15) Самойловський, 16) Д. Кравцов, 17) В. Козловська, 18) Ф. Ернст,

¹²¹⁾ Підкреслено простим олівцем.

¹²²⁾ Пахаревський Леонід Андрійович (1883–1938?), письменник, журналіст, актор, режисер. Був присутнім на двох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (1 березня та 2 травня 1925 р.). У 1925 р. викладав на Вищих педагогічних курсах ім. Б. Грінченка та у київських трудових школах.

¹²³⁾ Тулуб Олександр Олександрович (1866–1939), історик, літературознавець, бібліограф. У 1925 р. відвідував засідання Комісії Києва і Правобережжя у березні — травні та жовтні — грудні. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Комісії ВУАН для дослідів над громадсько-політичними течіями на Україні.

¹²⁴⁾ Симзен-Сичевський (Сімзен-Сичевський) Олексій Михайлович (у протоколі ініціал наведений російською мовою) (1874 – ?). Відвідав засідання Комісії Києва і Правобережжя 1 березня 1925 р. У 1925 р. — штатний співробітник Комісії ВУАН для виучування звичаєвого (народного) права.

¹²⁵⁾ Яцутін Микола Васильович (? – ?). Можливо, мова йде про М. В. Яцутіна, який у 1925 р. викладав у київських школах та був аспірантом Київської науково-дослідної кафедри педології, що діяла при Київському ІНО. Більш докладних відомостей про дослідника поки не виявлено.

19) М. С. Грушевська¹²⁶⁾, 20) А. Олександровський¹²⁷⁾, 21) Андріяшев, 22) Степович, 23) Кричевський¹²⁸⁾, 24) Щербаківський, 25) М. Ясинський¹²⁹⁾, 26) О. Ю. Гермайзе.

Збори проводить проф. О. С. Грушевський, секретарем С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1. Повідомлення проф. О. С. Грушевського про план і програму видання «Київського Збірника»; разом з тим зачитано реєстр поданих вже статей.	1. Прийняти до відому. З присутніх Яцитін ¹³⁰⁾ пропонує свою статтю.
2. Пропозицію про відзначення дому, де жив Шевченко.	2. Вжити заходів, щоб той дім було відзначено дошкою з відповідним написом і щоб таке прибиття дошки було зроблено під час Шевченковських днів ¹³¹⁾ .
3. Питання про новий напис на пам'ятнику Хмельницького.	3. Не протестувати проти знесення старого напису на пам'ятнику Хмельницького; а новий текст напису доручити виробити Комісії від «Старого Київа» і Археологічного Комітету. В разі ж негайної потреби доручити переглянути й затвердити президії «Старого Київа» ¹³²⁾ .

¹²⁶⁾Грушевська Марія Сильвестрівна (1868–1948), громадська діячка, перекладачка, дружина М. С. Грушевського. У 1925 р. тричі відвідувала засідання Комісії Києва і Правобережжя (1 березня, 2 вересня, 2 листопада).

¹²⁷⁾У протоколах за 1924–1925 рр. ім'я «А. Олександровського» згадується лише один раз. Даних про цю особу поки що немає.

¹²⁸⁾Кричевський Василь Григорович (1873–1952), художник, архітектор. Був присутнім на засіданнях Комісії Києва і Правобережжя 1 березня та 1 квітня 1925 р. У 1925 р. — професор Київського художнього інституту, член ВУАК.

¹²⁹⁾Ясинський Михайло Ілліч (1889–1967), бібліограф, історик, книгознавець. Був присутнім лише на одному засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 березня 1925 р. У 1925 р. — завідувач відділу «Україніки» Всенародної бібліотеки України.

4. Доклад Л. Добровольського «Начерк про Золоті ворота» ¹³³).	
5. Доклад П. В. Клименка: «Київські цехові книги» ¹³⁴).	
6. Доклад В. І. Щербини: «Боротьба київської міської громади за свою автономію (Стрілецька та Рейтарська вулиці)» ¹³⁵).	

Голова зборів
Секретар

С. Глушко

*ІР НБУВ, ф. Х, №4379, арк. 3. Оригінал, завірений підписом
С. Глушка. Рукопис чорним та синім чорнилом рукою С. Глушка.*

¹³⁰)Правильно: Яцутін. У збірнику «Київ та його околиця в історії і пам'ятках» стаття М. В. Яцутіна не з'явилась.

¹³¹)Заходами ВУАК та Комісії Києва і Правобережжя на будинку по Хрещатицькому провулку, 8-а (нині провулок Т. Шевченка, 8-а) 22 березня 1925 р. була встановлена пам'ятна дошка, що засвідчила перебування у цьому будинку Тараса Шевченка влітку 1846 р. Гроші на встановлення дошки були виділені Київським губернським виконавчим комітетом. (Див.: Дом, где жил Т. Шевченко в Киеве // Пролетарская правда: орган Киевского губкома КП(б)У, губисполкома и губпрофсовета. Киев, 1925. №66. — 24 марта. — С. 5). Цю подію яскраво описав С. Єфремов у Щоденнику: «Прибивали мармурову дошку на будинкові, де жив Шевченко (на Козинці, чи по теперішньому — на Хрещатицькому провулку, №8-а). Вийшло неорганізовано, нудно, не до ладу. На додачу, на будинкові стільки наліплено глини, що гвинти йшли мов у тісто і довелося бігати по довші і ті теж не досягли до живого "тіла" будинку. Народу зібралось чимало і з цікавістю оглядали кімнатку, де перебував Шевченко: манісінька, півтемна, стеля над самою головою. Жінка, що живе тепер у цій халупинці, промовила зітхаючи: "мабуть, і йому так само зле жилося, як і мені оце". Бідолаха не вгадала: поет тоді був молодий, повний надій та енергії. Та й дім тоді ще не скидала на руїну. Кричевський виступає з проектом, щоб реставрувати будинок і осадити в йому музей або читальню». Див.: Єфремов С. Щоденники. 1923–1929. — Київ: ЗАТ «Газета "РАДА"», 1997. — С. 211–212.

Зберіглась рукописна чернетка запрошення на засідання Комісії 1 березня 1925 р.: «Членів Комісії “Старого Києва” запрошується на засідання, що має відбутися в неділю 1 березня о 6 год[ині]¹³⁶⁾ ввечора в Академії Наук (заля Спільних зібрань). Доповіді П. В. Клименка, В. І. Щербини і Л. П. Добровольського про Київ» (ІР НБУВ, ф.Х, №4380, арк.4. Рукопис синім чорнилом із рукописним кутувим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Києва”»).

№ 7. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 квітня 1925 р.

Протокол
засідання Комісії «Старого Києва» від 1 квітня 1925 року¹³⁷⁾
о 6 год[ині] веч[ора]

На засіданні були присутні: 1) акад[емік] М. С. Грушевський, 2) В. І. Щербина, 3) І. В. Моргілевський, 4) І. І. Щітківський, 5) М. Істомін, 6) Андріяшев, 7) В. Кричевський, 8) Ф. Л. Ернст, 9) О. Ю. Гермайзе, 10) В. В. Міяковський, 11) Ф. Савченко¹³⁸⁾,

---

¹³²⁾На п'єдесталі пам'ятника Богдану Хмельницькому, відкритому у 1888 р., були написи: «Волимъ подъ царя восточнаго, православнаго», «Богдану Хмельницькому единая, недѣлимая Россія», «1654–1888». Перший напис був знищений у 1919 р. У 1924 р. написи, що залишились, за пропозицією ВУАК та Комісії Києва і Правобережжя (див. протокол від 1 квітня 1925 р.) замінили на «Богдан Хмельницький» та «1888».

¹³³⁾Опубліковано: Добровольський Л. *Київські укріплення і Золоті Ворота* // Науковий збірник за рік 1926: Записки Українського наукового товариства в Києві тепер Історичної секції ВУАН. Т. XXI. Київ: ДВУ, 1926. С. 15–33.

¹³⁴⁾Матеріали про київські ткацькі, кравецькі та гончарські цехи були використані П. Клименком у книзі: *Клименко П. Цехи на Україні*. Т. 1, вип.1: Суспільно-правні елементи цехової організації = Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН. № 81. Київ, 1929. [2]+ХС+200+VIII с.

¹³⁵⁾Опубліковано: Щербина В. *Стрілецька та Рейтарська вулиці у Києві* // Щербина В. І. *Нові студії з історії Києва*. С. 64–66.

¹³⁶⁾Підкреслено простим олівцем.

¹³⁷⁾Підкреслено простим олівцем.

¹³⁸⁾Савченко Федір Якович (1892 – 1938), історик, літературознавець, публіцист, дипломат. У 1925 р. чотири рази був на засіданнях Комісії Києва і Правобереж-

12) Л. Добровольський, 13) Д. Кравцов, 14) С. Глушко, 15) Тудуб.

Збори провадить акад[емік] М. С. Грушевський, секретар С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1. Повідомлення В. І. Щербини про прибиття дошки на будинку, де жив Т. Шевченко, а також інформацію його ж про вирішення президії делегатів від Комісії «Старого Київа» і Археологічного комітету зробити на пам'ятнику Богдана Хмельницького такий напис: «Богдан Хмельницький».	1. Прийняти до віdomу.
2. Питання про день сліduючого засідання.	2. Скликати сліduючу засідання Комісії «Старого Київа» на 2 травня ¹³⁹⁾ .
3. Доклад О. М. Андріяшева на тему: «Історично-географічний нарис Київської землі» ¹⁴⁰⁾ .	
4. Доклад В. І. Щербини: «Київські войти XVII ст.» ¹⁴¹⁾ .	

Голова зборів
Секретар

С. Глушко

зя (у квітні — червні та у листопаді). У 1925 р. — керівничий Комісії Західної України, штатний співробітник Культурно-історичної комісії ВУАН, секретар соціально-економічного відділу Інституту української наукової мови ВУАН, науковий співробітник Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН, особистий секретар М. С. Грушевського.

¹³⁹⁾Оскільки традиційно Комісія збиралась кожного першого числа місяця, а 1 травня 1925 р. був оголошений вихідним днем, було вирішено перенести засідання на 2 травня.

¹⁴⁰⁾Опубліковано: Андріяшев О. *Нарис історії колонізації Київської землі до кінця XV віку* // Київ та його.... С. 33–79.

¹⁴¹⁾Матеріали використані у публікації: Щербина В. Упривилеювані вїйти міста Київа (именуемого Подола) // Щербина В. І. Нові студії з історії Києва. С. 115–126.

ІР НБУВ, ф. Х, №4381, арк. 5. Оригінал, завіреним підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглися список із власноручними підписами присутніх на засіданні 1 квітня 1925 р. (ІР НБУВ, ф. Х, №4383, арк. 8. Список, імовірно, пізніше помилково датований 1 червня 1925 р. Цифри у списку та заголовок «На засіданні були присутні:» написані рукою С. Глушка синім чорнилом. Дата «1/VI 1925» дописана іншою рукою фіолетовим чорнилом. Список складений на звороті друкарського бланку Чернігівської губернської земської управи про стягнення недоїмок за лікування у Чернігівських богоугодних закладах) та 2 варіанти запрошення на засідання: (1) «Членів Комісії “Старого Київа” запрошується на засідання, що має відбутися в середу 1 квітня о 6 год[ині] веч[ора] в Академії Наук (вул. Короленка, 37, пом[ешкання] ред[акції] “України” — [кв.] 12-а). Буде доложено праці: I. О. М. Андріяшев — “Історично-географічний начерк Київа”. II. В. І. Щербина — “Боротьба Київа за автономію”». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк. 15. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Київа”».) і (2) «Членів Комісії Старого Київа запрошується на засідання, що має відбутися в середу 1-го квітня о 6 год[ині] веч[ора] в Академії Наук (вул. Короленка, 37, пом[ешкання] ред[акції] “України” — [кв.] 12-а). Буде доложено праці: I. О. М. Андріяшев — Історично-географічний начерк Київа. II. В. І. Щербина — Київські войти». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк. 16. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Київа”».)

№ 8. Протокол засідання Комісії старого Києва від 2 травня 1925 р.

Протокол
засідання Комісії «Старого Києва» і Археологічної Секції
від 2/V¹⁴²⁾ [1925 р.]¹⁴³⁾ о 6 год[ині] веч[ора]

На засіданні були присутні: 1) В. І. Щербина, 2) І. В. Моргілевський, 3) Д. О. Кравцов, 4) П. В. Клименко, 5) Степович, 6) І. І. Щітківський, 7) Лазаревська¹⁴⁴⁾, 8) Добровольський, 9) Пахаревський, 10) Козловська В., 11) Андріяшев, 14)¹⁴⁵⁾ Тулуб, 15) М. О. Макаренко, 16) Ф. Л. Ернст, 17) Ф. Я. Савченко, 18) Синявський¹⁴⁶⁾, 19) Черкаський¹⁴⁷⁾, 20) Істомін, 21) Щербаківський, 22) Новицька¹⁴⁸⁾, 23) Коцюбинська¹⁴⁹⁾, 24) Яцутін, 25) Ляскорон-

¹⁴²⁾ Підкреслено простим олівцем.

¹⁴³⁾ Рік встановлено за суміжним документами.

¹⁴⁴⁾ *Лазаревська Катерина Олександрівна* (1879–1939), історик, археограф, палеограф. У 1925 р. чотири рази відвідала засідання Комісії Києва і Правобережжя (у травні, вересні, жовтні та грудні). У 1925 р. — секретар Комісії Лівобережної України і Слобідщини, штатна співробітниця Комісії ВУАН для складання історичного словника української мови.

¹⁴⁵⁾ У списку присутніх позиції 12) та 13) пропущені.

¹⁴⁶⁾ *Синявський Антін Степанович* (1866–1951), історик, економіст, географ. У 1925 р. брав участь у чотирьох засіданнях Комісії Києва і Правобережжя (2 травня та у вересні — листопаді). У 1925 р. викладав в Київському ІНО, співпрацював з Історичною секцією ВУАН.

¹⁴⁷⁾ *Черкаський Іринарх Ювеналович* (1869 – після 1941), історик-правознавець. У 1925 р. двічі — у травні та грудні — відвідував засідання Комісії Києва і Правобережжя. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Комісії ВУАН для виучування історії західно-руського та українського права, нештатний постійний співробітник Інституту української наукової мови ВУАН.

¹⁴⁸⁾ *Новицька Марія Олексіївна* (1896–1965), мистецтвознавець, музейник, археолог. Була присутня на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 травня 1925 р. У 1925 р. — наукова співробітниця Музею культур і побуту, нештатна постійна співробітниця ВУАН.

¹⁴⁹⁾ *Коцюбинська Наталя Антонівна* (1896–1937), мистецтвознавець. Була присутня на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 травня 1925 р. На той час — нештатна постійна співробітниця Кабінету українського мистецтва ВУАН.

ський, 26) С. Глушко, 27) Носів¹⁵⁰, 28) Жук¹⁵¹, 29) Жукова¹⁵², 30) Федорівський¹⁵³, 31) Чебанова¹⁵⁴, 32) Тимошик¹⁵⁵, 33) М. Рудинський¹⁵⁶, 34) Пахаревський¹⁵⁷.

Збори проводили: 1) В. І. Щербина і К. М. Антонович, секретарем – С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1. Доклад В. І. Щербини: «Шулявка чи Шулявщина» ¹⁵⁸ .	
2. Доклад Ф. Л. Ернста: «Київська архітектура в XVII–XVIII вв.» ¹⁵⁹ .	

¹⁵⁰Носів (Носов) Анатолій Зіновійович (1883–1941), етнограф, археолог, антрополог. Був присутній на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 травня 1925 р. У 1925 р. — директор Державного заповідника ім. Т. Г. Шевченка, в організації якого брав безпосередню участь (керував Комісією з утворення заповідника), голова Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка ВУАН, член Комісії краєзнавства ВУАН, член ВУАК.

¹⁵¹Особу на прізвище «Жук», яка відвідала засідання Комісії Києва і Правобережжя лише 2 травня 1925 р., точно не встановлено. Це міг бути Жук Михайло Іванович (1883–1964), художник, поет, перекладач, один із фундаторів Української академії мистецтв у 1917 р., який у 1925 р. жив і працював у Чернігові, або ж Жук Сергій Стефанович (Степанович) (1885–1964), скульптор, письменник, на той час — співробітник секції різьбярства Інституту української наукової мови ВУАН.

¹⁵²Очевидно, мова йде про або про дружину М. І. Жука Анастасію Григорівну Жук, або ж про дружину С. С. Жука Єлизавету Семенівну Жук (у дівочтві Блейвич) (1886–1963).

¹⁵³Федорівський (Федоровський) Олександр Семенович (1885–1939), археолог, геолог, палеонтолог, музеєзнавець, педагог. Виголосив доповідь на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 травня 1925 р. У 1925 р. — професор Харківського ІНО, директор Харківського археологічного музею, член ВУАК.

¹⁵⁴Особа не встановлена.

¹⁵⁵Особа не встановлена.

¹⁵⁶Рудинський Михайло Якович (1887–1958), археолог, історик, мистецтвознавець, музеєзнавець. Відвідав засідання Комісії Києва і Правобережжя 2 травня 1925 р. У 1925 р. — співробітник Лаврського музею культур та побуту, нештатний постійний співробітник Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка ВУАН, вчений секретар ВУАК.

¹⁵⁷Це прізвище у списку зафіксовано двічі.

¹⁵⁸Опубліковано: Щербина В. Шулявщина (або Шулявка) // Щербина В. І. Нові студії з історії Києва. С. 61–63.

¹⁵⁹Опубліковано: Ернст Ф. Київська архітектура XVII віку // Київ та його... С. 125–165.

3. Доклад В. Козловської «Таврований посуд слов'янської доби» ¹⁶⁰).	
4. Доклад М. О. Макаренка «Загублені скарби із території Києва».	
5. Доклад проф. Федорівського – «Сучасні археологічні дослідження на Харківщині».	

Голова зборів
Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. Х, №4382, арк. 6. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглось запрошення на засідання: «Членів Комісії Археологічної і Старого Києва запрошується на засідання, що має відбутися в суботу 2 травня о 6 год[ині] вечора в Академії Наук (пом[ешкання] ред[акції] "України", вул. Короленка 37). Буде зачитано праці: I. В. І. Щербини — Шулявщина чи Шулявка. II. Ф. Л. Ернст — З будівництва Києва XVII–XVIII в. III. В. Г. Кричевський — Дерев'яне будівництво Києва. IV. В. Козловська — Таврований посуд слов'янської доби. V. М. О. Макаренко — Загублені скарби України». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк.17. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук»).

¹⁶⁰Опубліковано: Козловська В. Таврований посуд слов'янської доби (за матеріалами Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка) // Науковий збірник за рік 1926. С.7–14.

№ 9. Протокол засідання Комісії старого Києва від 1 червня 1925 р.

Протокол¹⁶¹⁾

засідання Комісії «Старого Київа» від 1/VI 1925 року¹⁶²⁾

На засіданні були присутні¹⁶³⁾: 1) акад[емік] М. С. Грушевський, 2) В. І. Щербина, 3) Добровольський, 4) Яцутін, 5) Істомін, 6) І. І. Щітківський, 7) Ф. Я. Савченко і 8) С. В. Глушко.

Збори провадить акад[емік] М. С. Грушевський.

Слухали:	Ухвалили:
1. Заяву М. В. Яцутіна про бажання зачитати на одному із найближчий засідань реферат про будівництва в Києві й розвиток чистого ампіру.	1. Призначити цей реферат до зачитання на одному із найближчих засідань.

¹⁶¹⁾Зберіглась чернетка протоколу, із підкресленнями:

«Яцутін Микола Васил[ьович]. Київські особняки стиля Ампіру.

т. Яцутін пропонує для читання в одному із прийдешніх засідань Старого Київа про будівництво у Києві й розвиток чистого Ампіра. Доклад цей має бути призначений на 2 вересня б[іжучого] р[оку].

Щербіна підготовляє: Участь Київа в Катерининській Комісії під гол[овуванням] Гудима, <ціла праця>.

Мих[айло] Павл[ович] Істомін на одному із прийдешніх засідань про Берестечко.

Ів. Биковський – 79–99 р.».

Див.: ІР НБУВ, ф. Х, №4387, арк. 13. Оригінал. Чернетка. Рукопис синім чорним, імовірно, рукою М. Грушевського.

¹⁶²⁾Підкреслено простим олівцем.

¹⁶³⁾У списку, імовірно, помилково не зафіксовано ім'я М. Петровського, який виступав із доповіддю. *Петровський Микола Неонович* (1894–1951), історик. Виголосив доповідь на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 1 червня 1925 р. У 1925 р. — викладач Ніжинського ІНО, науковий співробітник Науково-дослідної кафедри історії культури і мови при Ніжинському ІНО.

2. Реферат Петровського М. «Надання м. Ніжину Магдебурзького права у 1625 р.» ¹⁶⁴⁾ .	2. Просити автора внести до студії зміни за вказівками М. С. Грушевського.
3. Питання про літні вакації і про день засідання після вакацій.	3. Призначити перше після літніх вакацій засідання комісії «Старого Київа» 2 вересня.
4. Доклад В. І. Щербини «Дещо з історії Київських війтів» ¹⁶⁵⁾ .	4. Прийняти до відому.

Голова

Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф.Х, №4383, арк.7. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглось запрошення на засідання: «Членів Комісії “Старого Київа і правобережної України” запрошується на чергове засідання, що відбудеться в понеділок 1 червня о 6 1/2 вечора (помешкання Історичної секції вул. Короленка, ч. 37, пом[ешкання] 12-а). Буде зачитано доклади: В. І. Щербина — Дещо до історії київських війтів. М. Петровський — Надання м. Ніжину Магдебурзького права в 1625 р. Біжучі справи». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк. 18. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «ВУАН. Комісія “Старого Київа”»).

¹⁶⁴⁾Опубліковано: Петровський М. *Надання Ніжину магдебурзького права у 1625 році* // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали. С. 301–314.

¹⁶⁵⁾Матеріали використані у публікації: Щербина В. *Упривилейовані війти міста Київа (именуемого Подола)* // Щербина В. І. *Нові студії з історії Києва*. С. 115–126.

№ 10. Протокол засідання об'єднаних комісій районного дослідження історії України від 2 вересня 1925 р.

Протокол

засідання об'єднаних комісій районного дослідження історії України від 2/IX – 1925 р.¹⁶⁶⁾

На засіданні були присутні: 1) ак[адемік] М. С. Грушевський, 2) О. Ю. Гермайзе, 3) В. І. Щербина, 4) Андріяшев, 5) П. В. Клименко, 6) І. І. Щітківський, 7) Кістяківський¹⁶⁷⁾, 8) Істомін, 9) М. С. Грушевська, 10) К. Лазаревська, 11) В. Юркевич, 12) проф. О. С. Грушевський, 13) Синявський і 14) С. Глушко.

Збори провадить акад[емік] М. С. Грушевський, секретар С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1) Повідомлення ак[адеміка] М. С. Грушевського, що в наступному академічному році по плану, що його подано до затвердження Укрголовнауці, всі комісії районного дослідження історії України мають працювати спільно і організація ця має носити назву «Історичний інститут».	1) Прийняти до відому.
2) Питання про часи засідань «Історичного інституту».	2) Збиратись в вечірні години.
3) Інформацію проф. О. Ю. Гермайзе про відмовлення комісії « <u>Старого Києва</u> » ¹⁶⁸⁾ її проєкта в справі переіменования назв вулиць в Києві.	3) Утриматись від дальшої праці (консультаційної) в комісії Комунидділу по переіменованню назв вулиць в Києві до вияснення справи ¹⁶⁹⁾ .

¹⁶⁶⁾ Підкреслено червоним олівцем.

¹⁶⁷⁾ Кістяківський Лев Євгенович (1904–?), археолог, антрополог. Відвідував засідання Комісії Києва і Правобережжя у вересні — листопаді 1925 р. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник ВУАК.

¹⁶⁸⁾ Підкреслено червоним олівцем.

¹⁶⁹⁾ Закреслено «до особого запрошення».

4) Рецензії на працю Некрасова – «Рельєфні портрети XI ст.» ¹⁷⁰⁾ В. І. Щербини і акад[еміка] М. С. Грушевського.	4) Просити автора змінити вступну частину праці, а також і інші частини за вказівками акад[еміка] М. С. Грушевського.
5) Реферат В. А. Шугаєвського ¹⁷¹⁾ – «Хто був В. К. Дунін-Борковський» ¹⁷²⁾ .	5) Прийняти до відому.
6) Реферат В. І. Щербини – «Матеріяли до історії київського самоврядування (участь Києва в Катериненській комісії)» ¹⁷³⁾ .	6) Прийняти до відому.
7) Порядок денний на 2 жовтня.	7) Істомін – «Печерськ та його старовина» ¹⁷⁴⁾ .

Голова
Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. Х, №4384, арк. 9. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглось запрошення на засідання: «Членів Комісії “Старого Києва” і інших комісій районного дослідження історії України запрошується на чергове засідання, що відбудеться в середу 2 вересня о 6 год[ині] вечора в приміщенні редакції “України”, вул. Короленка 37, пом[ешкання] 12-а. Буде зачитано доклад: Проф. О. Некрасов: “Рельєфні портрети XI ст.”. Біжучі справи». (ІР НБУВ, ф. Х,

¹⁷⁰⁾Очевидно, мова йде про статтю професора Московського університету мистецтвознавця Олексія Івановича Некрасова (1885–1950), що згодом була опублікована. Див. Некрасов О. Рельєфні портрети XI століття (З царини ірано-українських зносин) // Науковий збірник за рік 1925 = Записки Українського наукового товариства в Києві тепер Історичної секції Всеукраїнської академії наук / Під ред. М. Грушевського. Т. XX. Київ: Державне видавництво України, 1926. С. 16–40.

¹⁷¹⁾Шугаєвський Валентин Андрійович (1884–1966), історик, археолог, музейник. У 1925 р. співробітничав із Історичною секцією ВУАН та з ВУАК. Важко сказати, чи був В. Шугаєвський присутній на цьому засіданні Комісії Києва і Правобережжя, чи просто надав текст доповіді на обговорення.

№4388, арк. 19. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Києва”»).

№ 11. Протокол засідання Історичного інституту від 2 жовтня 1925 р.

Протокол

засідання «Історичного Інституту» від 2/Х – 1925 р.¹⁷⁵⁾

На засіданні були присутні: 1) В. І. Щербина, 2) Андріяшев, 3) Тулуб, 4) І. І. Щітківський, 5) Добровольський, 6) Степович, 7) Рклицький¹⁷⁶⁾, 8) Істомін, 9) Самойловський, 10) Кравцов, 11) Мізура¹⁷⁷⁾, 12) Шахов¹⁷⁸⁾, 13) Кістяківський, 14) Глушко, 15) Яцутін, 16) К. О. Лазаревська, 17) Базілевич, 18) Синявський.

Збори провадить В. І. Щербина, секретар С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1) Реферат В. І. Щербини – «Ждан Тадріна — київський вїйт кінця XVIII в.» ¹⁷⁹⁾ .	1) Прийняти до відому.
2) Реферат Д. М. Щербаківського ¹⁸⁰⁾ – «Реліквії старого Київського самоврядування» ¹⁸¹⁾ .	
3) Реферат І. І. Щітківського – «“Исторический путь” у Києві» ¹⁸²⁾ .	

Голова

Секретар

С. Глушко

¹⁷²⁾Опубліковано: Шугаєвський В. *Дари Юрія-Василя Дуніна-Борковського (Хто був військовий товариш Юрій Касперович Дунін-Борковський)?* // Науковий збірник за рік 1925. С. 51–63.

¹⁷³⁾Опубліковано: Щербина В. *Участь Києва у Законодавчій Комісії 1767 року* // Україна. 1926. Кн. 5. С. 7–12.

¹⁷⁴⁾У 1925 р. М. Істомін на засіданні Комісії Києва і Правобережжя із доповіддю не виступав.

¹⁷⁵⁾Підкреслено червоним олівцем.

¹⁷⁶⁾Хто точно із братів Рклицьких був присутній на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 жовтня 1925 р., поки що точно встановити не вдалось. *Рклицький (Рклицький) Михайло Васильович (1862–1929)*, історик, статистик. *Рклицький (Рклицький) Сергій Васильович (1876–1934)*, історик, архівіст.

¹⁷⁷⁾Особа не встановлена.

¹⁷⁸⁾Особа не встановлена.

ІР НБУВ, ф. X, №4385, арк. 10. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

№ 12. Протокол засідання Комісії старого Києва від 2 листопада 1925 р.

Протокол
засідання комісії «Старого Кііва» від 2 листопада¹⁸³⁾ 1925 р.
о 6 год[ині] веч[ора]

На засіданні були присутні¹⁸⁴⁾: 1) В. І. Щербина, 2) І. І. Щітківський, 3) Тулуб, 3) Корнілович¹⁸⁵⁾, 4) Істомін, 5) Щербаківський, 6) Павелко¹⁸⁶⁾, 7) Степович, 8) Кістяківський, 9) Самойловський, 10) Ф. Я. Савченко, 11) О. Ю. Гермайзе, 12) Баранович¹⁸⁷⁾, 13) Глушко, 14) М. С. Грушевська, 15) М. Яцутін, 16) Попов¹⁸⁸⁾, 17) Синявський.

¹⁷⁹⁾Опубліковано: Щербина В. *Ждан Тадрина, київській війт кінця XVII в.* // Щербина В. І. *Нові студії...* С. 127–130.

¹⁸⁰⁾Чи був Д. Щербаківський присутній на цьому засіданні, чи просто надав текст доповіді для обговорення, поки що з'ясувати не вдалось.

¹⁸¹⁾Опубліковано: Щербаківський Д. *Реліквії старого київського самоврядування* // Київ та його... С. 217–264.

¹⁸²⁾Опубліковано: Щітківський І. «*Исторический путь*» у Києві // Київ та його... С. 385–392.

¹⁸³⁾Підкреслено простим олівцем.

¹⁸⁴⁾Можна припустити, що на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 листопада 1925 р. був присутній і Михайло Слабченко, який виголосив доповідь. Слабченко Михайло Єлисейович (1882–1952), історик. У 1925 р. — професор Одеського ІНО.

¹⁸⁵⁾Корнілович (Корнілович) Михайло Іванович (1870–після 1957?), історик, архівіст. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Археографічної комісії ВУАН.

¹⁸⁶⁾Павелко (Павелко-Черський) Василь Гаврилович (1889–?), філолог. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Софійської філії Всенародної бібліотеки України.

¹⁸⁷⁾Баранович Олексій Іванович (1892–1961), історик. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Постійної комісії ВУАН для складання історично-географічного словника української землі, аспірант Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН.

¹⁸⁸⁾Попов Олександр Степанович (1885–?), економіст. У 1925 р. — професор економіки у вищих навчальних закладах Києва, співробітник Інституту української наукової мови ВУАН.

Збори провадить В. І. Щербина, секретарем С. Глушко.

Слухали:	Ухвалили:
1) Доклад В. І. Щербини – про працю І. М. Каманіна «Київ и Киевщина до конца XVII стол.» ¹⁸⁹⁾ .	
2) Доклад Слабченка (рецензія на працю Шугаєвського «Чи була на Гетьманщині власна монета?» ¹⁹⁰⁾ .	
3) Рецензія Попова на статтю Боровського ¹⁹¹⁾ . 4) Доклад Страшкевича ¹⁹²⁾ «Базиліянські монастирі на Волині».	

Голова зборів

Секретар

С. Глушко

ІР НБУВ, ф. Х, №4386, арк. 11. Оригінал, завірений підписом С. Глушка. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

¹⁸⁹⁾Імовірно, матеріали доповіді були використані для публікації: Щербина В. *Іван Михайлович Каманін як архівіст* // Записки соціально-економічного відділу ВУАН 1924–1925 рр. Т. 2–3. Київ, 1926. С. 4–53.

¹⁹⁰⁾Між М. Слабченком та В. Шугаєвським у 1925–1926 рр. на сторінках «Наукових збірників» розгорнулася полеміка. У 1923 р. вийшов черговий том програмної праці М. Слабченка (Слабченко М. *Організація господарства України от Хмельницьчини до мирової війни. Ч. 1: Господарство Гетманщини в XVII–XVIII ст.* Т. 3: Очерки торгівлі и торгового капитализма. Одеса: Госиздат, 1923. VIII, 189 с.). В. Шугаєвський зреагував на неї публікацією, де доводив, що ніяких «власиво українських» (за твердженням М. Слабченка) грошових знаків у XVII віці не було. (Див.: Шугаєвський В. *До питання про грошовий обіг на Україні в XVII віці (Чи була на Україні в XVII віці власна монета?)* // Науковий збірник за рік 1924 = Записки Українського наукового товариства в Києві тепер Історичної секції ВУАН. Т. XIX. Київ: ДВУ, 1925. С. 55–61). У відповідь М. Слабченко опублікував розвідку, де вказував, що положення В. Шугаєвського мало обґрунтовані (саме про цю рецензію йшлося на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 листопада 1925 р.) (Див.: Слабченко М. *Чи була в Гетьманщині своя монета* // Науковий збірник за рік 1925. С. 64–66). Однак аргументи М. Слабченка В. Шугаєвському видались абсолютно непереконливими, і він опублікував ще одну статтю (Див.: Шугаєвський В. *Чи була на Україні в XVII ст. власна монета. Стаття друга (Відповідь на закиди проф. Слабченка проти моєї першої статті)* // Науковий збірник за рік 1926. С. 112–119). Кожний із дослідників залишився при своїй думці, дискусія припинилась.

Зберіглось запрошення на засідання: «Членів комісії “Старого Київа” та інших комісій районного дослідження історії України запрошуюють на засідання 2 листопаду о 6 год[ині] веч[ора] (в помешк[ання] ред[акції] “України”, вул. Короленка 37, пом[ешкання] 12-а). 1. В. І. Щербина — Історія Київа І. М. Каманіна. 2. В. М. Страшкевич — Базиліянські монастирі на Волини. 3. О. С. Попов — Рецензія на статтю Боровського “Про людність Київа в 1917–23 рр.”. Голова Акад[емік] М. С. Грушевський». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк. 20. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Українська Академія Наук. Комісія “Старого Київа”»).

№ 13. Протокол засідання Комісій районного дослідження історії України від 2 грудня 1925 р.

Протокол
засідання комісій районного дослідження історії України
від 2 грудня 1925 року¹⁹³⁾

На засіданні були присутні: 1) В. І. Щербина, 2) Степович, 3) Андрієвська, 4) Степович¹⁹⁴⁾, 5) Тулуб, 6) Щітківський, 7) Буда¹⁹⁵⁾, 8) Добровольський, 9) Глушко, 10) Ір. Черкаський¹⁹⁶⁾, 11) Лазаревська, 12) Алексієв, 13) Юркевич, 14) Міяковський.

Засідання провадить В. І. Щербина, секретар С. Глушко.

¹⁹¹⁾Стаття була опублікована: Боровський М. *Національно-соціяльні перегрупування людности міста Київа в пореволюційних часах (1917–1923)* // Київ та його... С. 431–475. Інформації про М. Боровського наразі не виявлено.

¹⁹²⁾*Страшкевич Володимиро Михайлович* (1875–1962), історик, мовознавець, громадський діяч. У 1925 р. — викладач у київських трудових школах та на курсах українознавства. Чи був присутній В. Страшкевич на засіданні Комісії Києва і Правобережжя 2 листопада, чи просто подав текст доповіді для обговорення, поки що не з'ясовано.

¹⁹³⁾Підкреслено червоним олівцем.

¹⁹⁴⁾Так у протоколі (прізвище Степовича вказано двічі).

¹⁹⁵⁾*Буда Сергій Олексійович* (1869–1942), історик, перекладач, журналіст. На засіданні Комісії Києва і Правобережжя був присутній лише 2 грудня 1925 р. У 1925 р. — нештатний постійний співробітник Комісії для дослідів над громадсько-політичними течіями на Україні.

¹⁹⁶⁾Ім'я І. Черкаського вписано ним самим.

Слухали:	
1) Реферат В. І. Щербини “Боротьба Київа за автономію” ¹⁹⁷⁾ .	
2) О. Т. Андрієвська – «Нова книга про Закарпатську Русь» ¹⁹⁸⁾ .	

ІР НБУВ, ф. Х, №4387, арк. 12. Оригінал. Рукопис синім чорнилом рукою С. Глушка.

Зберіглось запрошення на засідання: «Членів комісії “Старого Київа” і інших комісій районного дослідження історії України запрошується на чергове засідання, що відбудеться в середу 2 грудня о 6 год[ині] вечора в приміщенні редакції “України”, вул. Короленка, ч. 37, пом[ешкання] 12-а). Будуть зачитані доклади: Щербина В. І. — Боротьба Київа за автономію. Істомин М. П. — Печерськ та його старовина. Лукомський В. — Медаль кн. Острозького. Андрієвська О. — Нова книга про Закарпатську Україну». (ІР НБУВ, ф. Х, №4388, арк. 21. Машинописна копія із машинописним кутовим штампом «Всеукраїнська Академія Наук. Комісія “Старого Київа”»).

Oksana YURKOVA

Candidate of Historical Sciences,
 Leading Researcher,
 Department of History of Ukraine in 1920-30s, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
 oyurkova@ukr.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1962-6161>

¹⁹⁷⁾Опубліковано: Щербина В. І. Боротьба Київа за автономію // Київ та його... С. 167–216.

¹⁹⁸⁾Опубліковано: Андрієвська О. [Рец. на кн.:] *Dr. Karel Matoušek. Podkarpatská Rus (Všeobecný zeměpis se zvláštním zřetelem k životu lidu). «Země a lidé» svazek 55. Nákladem České Grafické Unie A. S. v Praze, 1924. 250 cm.* // Україна. 1925. Кн. 6 (15). С. 150–153.

**ACTIVITIES OF THE COMMISSION OF KYIV AND THE RIGHT BANK
UKRAINE, ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES
IN THE LANGUAGE OF DOCUMENTS
(Part 1: Minutes of the Commission meetings, 1924–1925)**

Abstract

The aim of the research is a full-text archaeographic publication of the first part of the record keeping (minutes of the meetings, 1924–1925) of the Commission of Kyiv and the Right Bank Ukraine, All-Ukrainian Academy of Sciences (1924–1934). Academician M. Hrushevsky established this institution at the Historical and Philological Department of the All-Ukrainian Academy of Sciences as one of the four commissions of the Association of Historical Regional Studies of Ukraine. Its task was to deploy systematic topographic, archaeological, socio-economic, cultural, and art studies of Kyiv region. The minutes of meetings preserved at the Institute of Manuscripts, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, reflect the processes of formation of this Kyiv research center, its research work, consulting and publishing activities. The methodological basis of the study is the archaeographic publication rules established in Ukraine, which stipulate the presence of document titles and archaeographic legends indicating the place of preservation and features of documents. The publication is accompanied by foreword, archaeographic and reference comments, including biographic and bibliographic ones (the latter are given special attention). The scientific novelty lies in the introduction of the first part of the corpus of the record keeping of the academic Commission of Kyiv and the Right-bank Ukraine into scientific circulation. The Commission's minutes had never been published before, although certain documents were used by researchers. Conclusions. The record-keeping archives of the Commission of Kyiv and the Right-bank Ukraine, All-Ukrainian Academy of Sciences, which are quite well preserved, have a significant source potential. The published minutes of the Commission's meetings fully represent scientific and organizational activities of the institution in 1924–1925 and allow more detailed coverage of the All-Ukrainian Academy of Sciences history. They are also important for historiographical, biographical, anthropological, urban, and Kyiv studies as well as for the comprehension of the relationship between the Soviet power and scholars.

Keywords: All-Ukrainian Academy of Sciences, Commission of Kyiv and the Right-bank Ukraine, Mykhailo Hrushevsky, regional history, documents, 1920s

References

Apanovich, E. (1984). Komissiya istorii Kieva Akademii nauk USSR. In *Kiev v fondax Central'noj nauchnoj biblioteki AN USSR: Sbornik nauchnyx trudov* (pp. 161–174). Kyiv: Naukova dumka. [in Russian]

Fedorova, L. (1991). Z istorii stvorennia Muzeiu Kyieva (1837–1936). *Ukrains'kij istoričnij žurnal*, 12, 134–140. [in Ukrainian]

Fedorova, L. (1994). Mykhajlo Hrushevs'kyj i Muzej Kyieva. *Ukrains'kyj Istoryk*, 1-4, 110–116. [in Ukrainian]

Fedorova, L. (1999). Osobniak Beretti O. V. 1848, v iakomu mistylysia zaklady Istorychnoi sektsii VUAN, pratsiuvaly Hrushevs'kyj M. S. ta inshi vcheni. In V. Yasiievych (Ed.), *Zvid pam'iatok istorii ta kul'tury Ukrainy: Kyiv: Entsyklopedyčne vydannia* (Vol. 1, part 1, pp. 275–276). Kyiv: Holovna redaktsiia Zvodu pam'iatok istorii ta kul'tury pry vydavnytstvi «Ukrains'ka entsyklopediia» im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian]

Fedorova, L. (2006). Stanovlennia j rozvytok mistoznavchoho muzejnytstva v Ukraini v XIX – pershykh desiatylittiakh XX st. *Ukrains'kij istoričnij žurnal*, 1, 72–83 [in Ukrainian].

Fedorova, L. (2011). Diial'nist' Kyivs'koho khudozhn'o-promyslovoho i naukovoho muzeiu ta Istorychnoi sektsii VUAN zi stvorennia Muzeiu Kyieva. *Pratsi Tsentru Pam'iatkoznavstva: Zbirnyk Naukovykh Prats'*, 19, 116–129. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1925). Komisii porajonnoho rozroblennia istorii Ukrainy. *Ukraina*, 1–2, 224–226. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1926). Komisii porajonnoho rozroblennia istorii Ukrainy. *Ukraina*, 1, 166–168. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1926). [Peredmovia]. In *Kyiv ta joho okolytsia v istorii i pam'iatkakh* (pp. VII–X). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1927). Istorychni ustanovy Ukrains'koi akademii nauk – Komisii porajonnoho rozroblennia istorii Ukrainy. *Ukraina*, 5, 174–177. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1928). [Peredmovia]. In *Chernyhiv i Pionichne Livoberezhzhia: Ohliady, rozvidky, materialy* (pp. V–VIII). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1928). Porajonni Istorychni komisii Ukr[ains'koi] akademii nauk v 1927/8 rotsi. *Ukraina*, 5, 176–181. [in Ukrainian]

Hrushevsky, M. (1929). Istorychni ustanovy Vseukrains'koi akademii nauk v r. 1928/9. *Ukraina, Veresen'*, 165–167.

Hrushevsky, M., Schitkivs'kyj, I., & Shamraj, S. (1930). Slovo vid Komisii. In *Kyivs'ki zbirnyky istorii j arkeolohii, pobutu j mystetstva* (Vol. 1, pp. I–II). Kyiv. [in Ukrainian]

Hurzhij, O., & Parakhina, M. (2004). *Etnolohichni osередky Ukrainy v 20-kh na pochatku 30-kh rokiv KhKh st. Narys diial'nosti*. Kyiv. [in Ukrainian]

Istoriia Natsional'noi akademii nauk Ukrainy. 1924–1928. Dokumenty i materialy. (1998). Kyiv: NBUV. [in Ukrainian]

Istoriia Natsional'noi akademii nauk Ukrainy. 1929–1933. Dokumenty i materialy. (1998). Kyiv: NBUV. [in Ukrainian]

Kirzhaiev, S. (1993). Problemy vyvchennia starodrukiv u diial'nosti Arkheohrafichnoi komisii VUAN. *Ukrains'kyj Arkheohrafichnyj Schorichnyk*, 2 (5), 15–23.

Komarenko, N. (1973). *Ustanovy istorychnoi nauky v Ukrains'kij RSR (1917–1937 rr.)*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]

Kucherenko, M., Pankova, S., & Shevchuk, T. (2006). *Ya buv ikh starshyj syn (rid Mykhajla Hrushevs'koho)*. Kyiv: «Kyj». [in Ukrainian]

Kulchytsky, S., Pavlenko, Y., Ruda, S., & Khramov, Y. (2000). *Istoriia Natsional'noi akademii nauk Ukrainy. 1918–1998*. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian]

Nestulia, O., & Verezomska, S. (2008). *Fedir Liudvihovykh Ernst i joho schodennyk «Khudozhnij viddil» 1925–1933 rr.* Poltava: RVV PUSKU. [in Ukrainian]

Pankova, S. (2002). Serhij Shamraj: Vybir shliakhu (Shtrykhy do biohrafii nebozha i uchnia Mykhajla Hrushevs'koho). *Ukrains'kyj Istoryk*, 1-4, 313–338. [in Ukrainian]

Papakina, T. (2000). Diial'nist' komisij porajonnoho doslidzhennia istorii Ukrainy VUAN (na materialakh Instytutu rukopysu Natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho). *Rukopisna Ta Knižkova Spadščina Ukraïni*, 5, 92–106. [in Ukrainian]

Papakina, T. (2001). Dokumenty Instytutu rukopysu NBUV iak dzherelo do vyvchennia diial'nosti komisii doslidzhennia istorii Kyieva ta Pravoberezhzhia pry VUAN (1924–1932). *Arkhivознаvstvo, Arkheohrafiia, Dzhereloznavstvo: Mizhvidomchij Zbirnyk Naukovykh Prats'*, 3, 334–346. [in Ukrainian]

Polonska-Vasylenko, N. (1955). *Ukrains'ka akademiia nauk (narys istorii)* (Vol. 1 (1918–1930)). Munich. [in Ukrainian]

Pyrih, R. (1993). *Zhyttia Mykhajla Hrushevs'koho: Ostannie desiatylittia (1924–1934)*. Kyiv. [in Ukrainian]

Pyrih, R. (2003). Orhanizatsiia akademikom M. S. Hrushevs'kym istoryko-rehional'nykh doslidzhen'. *Studii Z Arkhivnoi Spravy Ta Dokumentoznavstva*, 9, 52–56. [in Ukrainian]

Pyrih, R., & Telvak, V. (2017). *Mykhajlo Hrushevs'kyj: Biohrafichnyj narys*. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian]

Shapoval, Y., & Verba, I. (2005). *Mykhajlo Hrushevs'kyj*. Kyiv: Al'ternatyvy. [in Ukrainian]

Sokhan', P., Ulianovskij, V., & Kirzhaiev, S. (1993). *M. S. Hrushevs'kyj i Academia. Ideia, zmahannia, diial'nist'*. Kyiv [in Ukrainian]

Stepchenko, O., Bodak, O., & Scherba, L. (2019). *Arkhiv ukrains'koho istoryka Oleny Apanovykh v Instytuti rukopysu Natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V. I.*

Vernads'koho : Biohrafichne doslidzhennia : Naukovyj kataloh. Kyiv: NBUV. [in Ukrainian]

Toropovska, T. (2004). Hromads'ka, kul'turno-prosvitnyts'ka i naukova diial'nist' Volodymyra Scherbyny (1850–1936) (Doctoral dissertation, Kyiv National University). [in Ukrainian]

Verbylenko, H. (2007). Komisii porajonnoho doslidzhennia istorii Ukrainy pry VUAN: Stvorennia, funktsii, arkhiv. *Problemy Istorii Ukrainy: Fakty, Sudzhennia, Poshuky*, 17, 49–63. [in Ukrainian]

Verbylenko, H. (2008). Komisii porajonnoho doslidzhennia istorii Ukrainy pry VUAN: Stvorennia, funktsii, arkhiv. *Ukrains'kij istoričnij žurnal*, 6, 46–57. [in Ukrainian]

Verbylenko, H. (2014). *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v istorychno-filolohichnomu viddili VUAN u 20–30-kh rokakh XX st.* Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian]

Vermenych, Y. (2000). Asotsiatsiia istorychnoho rajonoznavstva: Naukovi zdobutky i dolia spadschyny. *Kraieznavstvo*, 1, 31–38. [in Ukrainian]

Vermenych, Y. (2003). *Teoretyko-metodolohichni problemy istorychnoi rehionalistyky v Ukraini.* Kyiv. [in Russian]

Vydannia Akademii nauk URSR (1919–1967). Suspil'ni nauky: Bibliohrafichnyj pokazhchyk. (1969). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]

Vynar, L. (1985). *Najvydatnishyj istoryk Ukrainy Mykhajlo Hrushevs'kyj (U 50-littia smerty: 1934–1984 rr.).* New York: Suchasnist'. [in Ukrainian]

Vynar, L. (1995). *Mykhajlo Hrushevs'kyj: Istoryk i budivnychyj natsii: U 130-loittia z dnia narodzhennia Mykhajla Hrushevs'koho. 1866–1996.* New York, Kyiv, Toronto: Fundatsiia im. O. Ol'zhycha. [in Ukrainian]

Yefimenko, H. (2017, February 22). «Den' faktycheskaho perevorota» ta inshi nerobochi dni radians'koi Ukrainy. Retrieved May 1, 2021, <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-den-fakticheskago-perevorota-ta-inshi-nerobochi-dni-radyanskoyi-ukrayini.html> (20.08.2021) [in Ukrainian]

Yefremov, S. (1997). *Schodennyky. 1923–1929.* Kyiv: ZAT «Hazeta “RADA”». [in Ukrainian]

Yurkova, O. (2016). Svitlyna z iuvileiu M. Hrushevs'koho 1926 r.: Problemy atrybutsii. *Ukrains'kij istoričnij žurnal*, 6, 24–41. [in Ukrainian]

Yurkova, O. (1999). *Diial'nist' naukovo-doslidnoi kafedry istorii Ukrainy M. S. Hrushevs'koho (1924–1930 rr.).* Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian]

Yurkova, O. (2000). Ukrains'kyj Istorychnyj Instytut: Proekt M. S. Hrushevs'koho 1928 roku. *Spetsial'ni Istorychni Dystsypliny: Pytannia Teorii Ta Metodyky. Ch.5: Istoriohrafichni Doslidzhennia v Ukraini. Vyp.10. Ob'iednanyj Vypusk: Zb. Naukovykh Prats' Na Poshanu Akad. V. A. Smoliia*, 2, 314–326. [in Ukrainian].